

Marakaavaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Marakaava Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Yisuuva nnutu ruua vaidivai varioo mmuakiaa mmoori aataru yoketaiyauvaa akiairauduu uuyauvaara Marakaava fafaara reeravai. Yisuuva yoketaa mmooriivaa gioonna kiaapuuya vitauduu iya ivaudiri arinaima inna teeda tunoo: Ivo nnutu ruaavaivee, tiravai. Ivo ari yaagueeqaivaura mmagia maisaiya yaataroo gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeravai. Ivo Anutuuqaa mmaapuvai varioo ariiyara tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuvaivee, tiravai. Gioonna kiaapuuya kati mmamma dummukiara yoketaama variateeraivaara Yisuuva iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaraivaara tuoo putiravaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa

iya kiaa mmiravai

(Matai 3:1-12; Rukaaso 3:1-18; Yuvuaano 1:19-28)

¹ Aa Mmayaaya Yoketaa aavo Anutuuqaa Mmaapu Yisuu Kirisiinnara toosa hara tira mmayaayavai.

² Ii mmayaaya ivaa nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava fafaara reeravai. Yisayaava Anutu-uqo ari Mmaapuuvaa tuu kuaivaa fafaara roo tunoo:

Na titauko nnii vaidiivo aa nninoo.
Fai na i tauraivaannaadee titano vioo
aataruuvaa aini teerama kiaanaravai.

³ Fai ivoono koo mmuyai gaanga voovau
dioo vainno aayanna roo tinara:

Ngia ngii kieetaivaara
aataruuvaa teerairavaa roosiima
ngii Udaangaivaara teerama kiatee.
Udaangaivo ngiisi nninaraivaara
teeraiida safuuma kiatee.

Yisayaavaano fafaara roo itaa kua tiravai.

⁴ Yisayaava fafaara roo kuaivo Yuvuaano nnoori apira vaidiivo uuvau diri kaanaivo vairavai. Ivo numa koo mmuyai gaanga voovau dioo vainno Anutu-uqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiasa mmioo tunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa mmooka hanigia mmida pikikiai na nnooriivaadiri ngii apino Anutu-uqo ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,

⁵ tuduu mmuakiasa gioonna kiaapuuya Yerusareemaiyaata vo yoosinna vo yoosinna Yutayaivaki vau yoosinnaiyaatama Yuvuaanaasi vida ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa Anutu-uqaa kiasa kookieema kioodoo nnoori Yorotaanaivakidiri Yuvuaano iya nnoori apiravai.

⁶ Yuvuaano puara kamera yaasiivaadiri yaa-paivaa roosi iima kioo uyu kioo nnabaivaadiri

vausa roosi iima kioo ari tammaivaki rau kioo kaisaivaa nnoo ngengengoongaivaa suuyaivaa nneeravai.

⁷ Ivoono gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Vaidi ni nnaagiai nninaraivo nnoonna vaidivai. Na kiisa vaidivai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima variee inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravai.

⁸ Na kati mmanna nnooriivaadiri ngii apuaunoo. Ivoono ni yaataraivoono Anutuuqaa Mmannasa Yoketaivaa tino too ngii aakiaana varinaravaivee, tiravai.

Yuvuaano Yisuunna nnoori apuduu Sataango inna yaparairavai

(Matai 3:13-4:11; Rukaaso 3:21-22; 4:1-13)

⁹ Ii suai ivaki Yisuuva Karirayaa vau yoosinna kiisa Nasareetadiri pikioo Yuvuaanaasi ngioo nnoori Yorotaana ivaki oro duduu Yuvuaano inna apiravai.

¹⁰ Inna apu kiooduu Yisuuva nnooriivakidiri numa siriivau duu saivaata reeri tooduu ngiauvo rusiti varoo vioo sai ngioo sauduu Mmannasa Yoketaivo ngiaamma mirunnaivaa roosuvoono tuoo tuoo innayaa variravai.

¹¹ Innayaa varuduu rikiooduu ngiau aapuu-vakidiri Anutuuqaa kuaivo tuoo tunoo: Na aiyara mmuduuya ruee na i tauko pinaama ni yoke-tainoo. A ni Maapu tuanaakuavee, tiravai.

¹² Tuduu tuu saivaata Mmannasa Yoketaivo yaagueeqama Yisuunna titooduu koo mmuyai gaanga voovaura viravai.

13 Oro hara kioo varuduu taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo suaiyauvaa ivaki varuduu ivo muaraagakiaiveera Sataango numa inna iinno teeravai. Ii yoosinna ivaki fayai mmararaa avaikarauya suvuauduu aangeraiya tuma Yisuunna tuqinnada haitatuuravai.

Yisuuva tavau vareera vaidi taarama taaramaara tiravai

(Matai 4:12-22; Rukaaso 4:14-15; 5:1-11)

14 Vaidiia Yuvuaanaa oovi nnauvaki yapa kiooduu ivaki varuduu Yisuuva Karirayaa vioo Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo

15 tunoo: Anutuuqo mmataama kioo suaivo aa vainima nninoo. Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira suaivo kiisa suai nninaravai. Ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiada hani-giada mmayaaya yoketaivaara kua kutaavaivee kiatee, tiravai.

16 Yisuuva nnaagiai nnoori haruunga Karirayaa siriivau vioo tooduu tavau vareera vaidiivaitana Simoono ari kataivo Adiriaasooyarii inna teeda vaida tavaura nnooriivaki ngiari utua vaaheeyauvaa kagaari kiada tu kiada vauduu

17 Yisuuva ivaitana tunoo: Ngia ni nnaagiai nnikiai na ni kuaivaa ngii giaa ngii minai ngia tavau vareerayaama gioonna kiaapuuya vitada niisi ngiatee,

18 tuduu rikiada makee tuduu ivaitana ngiari utua vaaheeyauvaa pikiada inna nnaagiai viravai.

19 Vida Yisuuva vioo tooduu Sevetainna mmaapuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya ngiari kanuuvaki varida ngiari utua vaaheeyauvaa sapiraida variravai.

20 Sapiraida varuduu Yisuuva ivaitana too suaivaki ni nnaagiai ngiateera ivaitanaara tuduu ngiari gioonnaata ngiari mmoori varoo vaidiiyaatama kanuuvaki pikiada inna nnaagiai viravai.

Vaidiivaaki mmagia maisaivo topauvaa

*Yisuuva titeeravai
(Rukaaso 4:31-37)*

21 Iya vidada yoosinna Kapanaua oro varuduu Yutayaiya kati varira suaivo nnuduu Yisuuva nuunaira nnauvaki vioo gioonna kiaapuuya Anutuuqaa mmayaayaivaa kiaa mmuduu rikiada

22 inna kuaivaa rikiooya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiarairavai. Hama iva Anutuuqaa kua mmaanna kiaa mmiraiya roosiima tirainno ari vookarau yaagueeqaivo inna tasipooduu kua tiravai.

23 Ii suai ivaki vaidiivaa aakiaivaki mmagia maisaivo topauvo nuunaira nnauvaki ngioo kai tuoo

24 mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Nasareetaa vaidikuavee. E aani-ivai ti iinarainna ngiannanee? A ti ruputu taikaanara ngiannanee? Vaa na i tauvai. A Anutuuqaa vaidi yoketaa tuanaakuavee,

25 tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama mmagia maisaivaa tunoo: Sa kua tirainna vaidiivaa aaki-aivakidiri tiee kuane,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo vaidiivaa aakiaivakidiri tuoo kuanara uduu ivo pinaama yuku yaaku hannatotauduu mmagia maisaivo inna aakiaivakidiri kaayauma kai kai tuoo mmaanai tuoo viravai.

²⁷ Tuoo vuduu rikiada mmuakiaa gioonna ki-aapuuya nnikiaraida ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Inna aaniivainnee? Inna karaasa kuavainno tiinnee? Aa vaidi aavo yaagueeqa vaidivai kieeta vaidiaano tirayaama mmagia maisaiyauvaa yaagueeqama tikiai kuaano,

²⁸ tuduu rikiada Yisuuva uu mmooriiyauvaa gioonna kiaapuuya teeda vida mmuakiaa Karirayaa vau yoosinnaiyauvaki varuuya kiaa mmuduu rikieeravaivee.

*Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 8:14-17; Rukaaso 4:38-41)*

²⁹ Yisuuvaata ari ngiaammuaudootama Yakoo-paya Yuvuaanaya tasipama nuunaira nnauvaki pikiada Simoonaya Adiriaasaya nnauvaki safu-uma viravai.

³⁰ Vida tooduu Simoonaa nnummuayaanna nniitarooduu ikiayanaa tooduu mmaatayaa nnaasu vauduu innara Yisuunna kiaa mmiravai.

³¹ Inna kiaa mmuduu rikioo innasi vioo inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diitooduu ikiayanaivo taika kioduu yeennaivaa iya mmiravai.

³² Hannauduu suaivo haatapooduu rikiada gioonna kiaapu vooyaano ngiari seena gioonna kiaapu nniitarooyaatama vooya aakiaiyauvaki mmagia maisaiyauvo varuuyaatama vitada Yisuunnasi nniravai.

³³ Mmuakiaa gioonna kiaapu yoosinna varuuya nnidada nuunaida nnau keegiaivaki dida vauduu

³⁴ Yisuuva kaayau nniitaroo ari vookara ari vookarauya tuqinnoo kaayau mmagia maisaiya vooya aakiaiyauvaki varuuya tuduu pikiada viravai. Mmagia maisaiya Yisuunna arinaima toovaara iya kua tivoora Yisuuva iya ooqoo tiravai.

Yisuuva Karirayaiya mmayaaya yoketaivaa

kiaa mmiravai

(Rukaaso 4:42-44)

³⁵ Heenanaanna upisi saivaata Yisuuva diitoo nnauvaa pikioo yoosinnaivaata pikioo oro kumina mmata voovau varioo yaaku vareeravai.

³⁶ Yaaku varoo varuduu Simoono ari saiyaatama diitada vida innara buaama rada nuaida tooduu

³⁷ iva iya too vauduu teeda inna tunoo: Mmuakiaaya aiyara buaama rada nookiaanoo,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Pikiada nnikiai ta aa yoosinna vaini vai aayauvaki kuaaravee. Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa iyaatama fai na kiaa mminaraivaara kuaaravee. Na iyaatama kiaa mminaraivaara tiiravaivee,

³⁹ kiaa kioo ivaki pikioo mmuakiaa yoosinnaiyauvo Karirayaa vauyauvaki vioo ngiari nuunaira nnauyauvaki Anutuuqaa mmayaaya yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmioo mmagia maisaiyauvaa tuduu iyakidiri tiida viravai.

Yisuuva buunna hooya mmamma roosuuvaa tuqinneeravai

(Matai 8:1-4; Rukaaso 5:12-16)

⁴⁰ Vaidi voovai mmammaivo buunna hooya mmamma roosuvoono Yisuunnasi numa toorivu yau haroo yaagueeqama inna yaparainno tunoo: A ni mmammaivaa tuqinnaanaree tiee aikiooma tuqinnaanaravaivee,

⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva pinaama innara boo tioo ari yaakuuvaa reeti innayaa utuoo tunoo: Fai na i tuqinnaanaravai. Na tino i mmammaivo yoketaakiaivee,

⁴² tuduu tuu saivaata buunna hooya mmamma roosuuvo taikooduu kati hara kioo variravai.

⁴³ Kati hara kioo varuduu Yisuuva kua yaagueeqama innaata tuoo akiairauduu inna titoo

⁴⁴ tunoo: Sa viee aavaara gioonna kiaapu voovai kiaa mmianee. Akiairaama Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa ai mmammaivaa inna vitaakianee. I mmammaivo yoketaivaara nnaaruaa vaidi Musiiva tuuvaugiataama puara sipisiipaivaa kati rupu kiae Anutuuqaara hudaanee. Hudanai rikiada gioonna kiaapuuya i mmammaivo yoketaivaara arinaima teeda rikiaaravaivee,

⁴⁵ tuduu rikioo hama inna kuaivaa rikioo pikioo vioo gioonna kiaapuuya mmannammanna kiaa mmiravai. Kiaa mmuuvaara iya inna suvuaivoora kiaa Yisuuva hama yoosinnaivaki kooyaa nuairavai. Ivo oro koo mmuyai gaanga yoosinnaiyauvaki hara kioo varuduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnaiyauvakidiri innasi nniravai.

2

Yisuuva vaidi voovai mmammaivo putuuvaa

*tuqinneeravai**(Matai 9:1-8; Rukaaso 5:17-26)*

¹ Vo suai voovaki Yisuuva kava vara ranoo yoosinna Kapanaua vuduu ari nnauvaki varuu kuaivaa kaayau gioonna kiaapuuya rikiada

² innasi nnida nuunaida nnauvaa suvuai kiada sipu oyaivakiaata nnau oyaivakiaatama suvuai kiooduu Yisuuva mmayaaya yoketaivaa iya kiaa mmiravai. Iya kiaa mmioo varuduu

³ vaidi vooyaano vaidi voovai yuku yaaku putuuvaa taarama taaramadoono taina rau varada Yisuunnasi nniravai. Nnida tooduu gioonna kiaapuuya suvuai kiada varuduu hama inna varada Yisuunnasi ngiaara aataruuvootairavai.

⁴ Hama aataruuvootauduu iya Yisuuva duupin-nainningiaa ngiau aapu karada tausiivaa rabara kiada hiriraiyauvaa ravarata kiada idadiri yuku yaaku putuu vaidiivo ari kegeennaivau vauvaa Yisuunnasi reemma kiooduu tiiravai.

⁵ Tuuduu rikioo iya ngiari yaata tinniiyauvaki vau kuaivaa Yisuunnara tunoo: Ivo aikiooma tuqinnaanaravaivee, tuu kuaivaa Yisuuva rikioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo: Boo, ni vaidivai, vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo,

⁶ tuduu rikiada kua mmaanna kiaa mmira vaidi ivaki varuuya ngiari yaata tinniyaa vau kuaivaa yaata utida tunoo:

⁷ Mo dataama kioonno aa vaidi aavoono ari-iyara yaata utuoo Anutuugaa roosiima kua ti-innee? Hama vaidi voovoono yopeema vaidi-iyaa mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaivaivee. Anutuugo mmuaavoono vaidi-iyaa mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivovee,

⁸ tuduu rikioo Yisuuva akiairauduu iya yaata tinniyaa vau kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngii yaata tinniyaa vai kuaivaa yaata utida itaa kua kiaannee?

⁹ Na tinara kuaivo dee kuavainno yoketaiinee? Vara dee kuavainno ari vookarainnee? Fai na tinara: Vaa na kiauko i mminnamminnaa maisaiyauvo taikainoo, tinarannee? Vara na tinara: Diitee ai kegeennaivaa varee kuanee, tinarannee?

¹⁰ Aa mmata aavau Na Vaidiivaa Mmaapuuvono vaidiia mminnamminnaa maisaiyauvaa rugeeraivaa nakaaraivovee. Fai na iinai ngia ivaa taaravaivee, kiasa kioo vaidi yuku yaaku putuuvaa tunoo:

¹¹ Na i kiasa i mmiaunoo. Diitee ai kegeennaivaata varee ai nnauki kuanee,

¹² tuduu rikiada gioonna kiaapuuya teeda vauduu ivo diitoo akiairauduu ari kegeennaivaata varoo viravai. Vuduu iya pinaama nnikiaraida Anutuugaara kua yoketaivaa tida tunoo: Hama ta aqaa mmoori aavaa tauraa taunnavavee, tiravai.

Yisuuva Riviinna maavee tuduu inna tasipama viravai

(Matai 9:9-13; Rukaaso 5:27-32)

¹³ Yisuuva kava nnoori haruunga Karirayaa siriivau tioo tioo tuma tooduu gioonna kiaapu kaayauya innasi nnida nuunauduu iva kua yoke-taivaa iya kiasa mmiravai.

¹⁴ Kua kiasa mmi taika kioo kava vara ranoo Kapanauma vioo tooduu Arapainna mmaapuuvo Riviiva ari sikau takiisa vareera nnauvaki hara kioo varuduu Yisuuva inna too tunoo: Ni nnaagiai

ngianee, tuduu rikioo diitoo inna nnaagiai viravai.

¹⁵ Oro varioo Yisuuva Riviinna nnauvaki yeenna nnoo varuduu kaayau mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisa vooyaata kaayau sikau takiisa vareera vaidi maisa vooyaata numa innaata ari ngiaammuauyaata tasipama yeenna nneeravai. Kaayau gioonna kiaapu mmuaakaraakiaiya Yisuunna nnaagiai nuairaivaara ii gioonna kiaapu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaata tasipama yeenna nneeravai.

¹⁶ Farisai vaidiiyakidiri Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaano Yisuuva mmaanna tuu kuaivaa hatokeera gioonna kiaapu maisaiyaata sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata yeenna nneeda varuuvaa teeda Yisuunna ngiaammuauya yaparaida tunoo: Mo aaniira ivo sikau takiisa vareera vaidi maisaiyaata gioonna kiaapu mminnamminnaa maisa suvaiyaata iya tasipama yeenna nnooriivaa nnainnee?

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa rikioo iya sai tunoo: Gioonna kiaapu homoraiya hama kuminayaa nniitareeraiya tuqinneera vaidiivaasi kuaavai. Gioonna kiaapu nniitareeraiya nnaasu innasi kuaavai. Na hama gioonna kiaapu yoketaama variyaiya maavee tinaraiivaara tiiravai. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisa suvaiya na maavee tinaraiivaara tiiravaivee, tiravai.

Yeenna nneeraivaara ooqoo tuuvaara

iya Yisuunna yaparairavai
(Matai 9:14-17; Rukaaso 5:33-39)

¹⁸ Vo suai voovaki Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiyaatama Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati varuduu gioonna kiaapuuya numa Yisuunna yaparaida tunoo: Mo dataikiaida vaidi Yuvuaanaa nnaagiai nuairaiyaata vaidi Farisaiya nnaagiai nuairaiyaatama Anutuuqaara yaata utida ngiari yeenna nneeraivaara ooqoo kiaa kiada kati variaani i nnaagiai nuairaiya hama itaa kianne?

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva mmataira kuaivaa iya sai tunoo: Yaapeeri nneera suaivaki kieevatiivo gioonna kiaapuuya tasipama varikiai rikiada hama iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai. Fai nnaaravai. Kieevatiivo iya tasipama varii suaivaki hama iya yopeema yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²⁰ Fai suai voovai nninai rikiada vaidiia kieevatiivaa vitada rupertikiai ii suai iyauvaki iya yeenna nneeraivaara ooqoo kiaravai.

²¹ Hama gioonna kiaapu voovoona nnisi buruqa tapasiivaki karaasa buruqa kiisaivaa hatoka funnivai. Fai funnu kioo nnooriivakidiri fini kino karaasa buruqaivo yaagueeqainno fai buruqa nnisiivaa utu rapasi kino rikioo pinaama tapasinaravai.

²² Hama vaidi voovoona vuaina suuya karaaisaivaa puara nnaba funnu kiaa nnisiivaki tusaa uyivai. Fai tusaa uyu kino yapooma vuaina suuyaivo vainno yootano puara nnaba nnisiivo rusitinaravai. Rusitino rikioo vuaina su-

uyaivo tuoo vino puara nnabaivo maisainaravai. Iya karaasa vuaina suuyaivaa puara nnaba karaasaivaki tusaa uyuaavaivee, tiravai. Yisu-
uva nnisi aataruuvoota karaasa aataruuvootama
hama yoketaama mmuaavau vauvaara itaa kua
tiravai.

*Vaidiyya kati varira suaivaara Yisuunna ya-
parairavai*

(Matai 12:1-8; Rukaaso 6:1-5)

²³ Yutayaiya kati varira suai voovaki Yisuuva
ari ngiaammuauyaatama yeennaivaa nnutuuvo
vuiita mmooriivaki nuairavai. Iya nuaida varida
inna ngiaammuauya vuiita iiraiyauvaa utu ra-
sukua rada nuairavai.

²⁴ Nuauduu Farisaiyaano iya teeda Yisuunna
tunoo: Taanee. Ta kati varira suaivaki ti
mmaanna tira kuaivo oooqoo tiraivaa aanii
kieemaida i ngiaammuauya hatokaanee?

²⁵ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ngia
Davuitinna mmayaayaivo yanaivau vaivaa
yaarida hama tuqinnama rikiaavai. Nnaaruaa
vaidi Davuitiivaata ari tasipama nuauyaatama
kaayauma iya yeenna rauduu rikioo hama
yeennaatauduu

²⁶ ivo Anutuuqaara nuunaira nnauvaki
vioo yeenna bereeta Anutuuqaaniee kiaa
yapoo yeennaiyauvaa varoo nneeravai. Ti
mmaanna tuu kua aataruuvo vainno tunoo:
Anutuuqaara kati puara hudeeraiyaano
nnaasu Anutuuqaaniee kiaa yapoo yeenna
bereetaiyauvaa nnaatee, tuduaata ii suai
ivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta
tuanaivaa nnutuuvo Apiaitaava varuu suaivaki

Davuitiiva ii kua ivaa hatoka kioo numa yeennaiyauvaa varoo nnoo ari tasipama nuauyaatama mmioo nnooduu hama Anutuugo ooqoo tiravai,

²⁷ kias kioo tunoo: Hama Anutuugo Yutayaiya kati varira suaivaa aataruuvaa iikiateera nnaasu gioonna kiaapuuya yapa kieeravai. Ivo gioonna kiaapuuya iima kioo iyara yaata utuoo kati varira suaivaa iyani yapa kieeravai.

²⁸ Na Vaidiivaa Mmaapuuvono kati varira suaivaa nakaaraivovee, tiravai.

3

*Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tuqinneeravai
(Matai 12:9-14; Rukaaso 6:6-11)*

¹ Yisuuva kava vara ranoo nuunaira nnauvakira vioo tooduu vaidi voovai yaaku saivai sorogainno taminnumaunnuunno vuuvo ivaki variravai.

² Varuduu gioonna kiaapu vooya ivaki varuuya yaata utida tunoo: Yisuuva kati varira suaivaki inna tuqinnaarannee? kias inna puaisakama teeda vairavai. Ivo koonnama iinai rikiada kua pinaivaa innaki yapaaraivaara inna puaisakama teeda vairavai.

³ Iya inna teeda vauduu Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Diitee numa aavau dianee,

⁴ kias kioo gioonna kiaapuuya yaparainno tunoo: Ta kati varira suaivaki dee mmoorivai iikiaarannee? Ti mmaanna tira kuaivo dataa kuainno tiinnee? Vara ta yoketaa mmooriivaa iikiaarannee? Vara maisa mmooriivaa iikiaarannee? Vara vaidi nniitaraivaa tuqinnaarannee?

Vara vaidiivaa ruputu kikio putinaranee? tuduu rikiaada kua seemuaa variravai.

⁵ Kua seemuaa varuduu Yisuuva iyara inna nnannatooduu iya haitatuuma too iyara inna nnannatooduaata iyara boo tiravai. Ngiari tinni nnikiiyauvo yaagueeqauvaara ivo iyara boo tiravai. Yisuuva vaidi yaaku sorogauvaa tunoo: Ai yaaku sorogainno tamিন্ধnumaunnuuvaa raduda utuanee, tuduu rikioo ari yaakuuvaa raduda utuduu yoketairavai.

⁶ Yoketauduu Farisaiya ivaa teeda akiairauduu nuunaira nnauvaki pikiada kieeta vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama nuunaida Yisuuva ruputuaara inna mmaara kuaivaa kiaa teerama kieeravai.

Gioonna kiaapuuya nnoori siriivau nuunairavai

⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama ivaki pikiada nnoori haruunga Karirayaa vida kiooduu kaayau gioonna kiaapuuya iya nnaagiai viravai. Gioonna kiaapuuya Karirayaivakidiriaata Yutayaivakidiriaatama

⁸ Yerusareemaivakidiriaata Irumaivakidiriaatama nnoori Yorotaana sainai varuuvakidiriaata yoosinnaivaitana Turu Sitoona vainima varuuvakidiriaatama viravai. Yisuuva mmooriivaa uu kuaivaa rikioovaara iya inna nnaagiai innasi viravai.

⁹ Vida varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya ni suvuakuaarainnoo. Kanuuvaa varada niini terakiatee, tiravai.

¹⁰ Yisuuva kaayau nniitarooya tuqinnoovaara gioonna kiaapu nniitareeraiya innayaa utuaara inna suvuairavai.

¹¹ Mmuakiaa suai gioonna kiaapu mmagia maisaiya iya aakiaana varuuya inna teeda vida varada inna yuku oyaivaki toorivu yau harada mmagia maisaiya iya kiaa mmuu kuaivaa aayanna tida tunoo: E Anutuuaqaa Mmaapu tuanaakuavee,

¹² tuduu Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa niiyara kiaa kookieekiatee, tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauya mmataama kieera-vai

(Matai 10:1-4; Rukaaso 6:12-16)

¹³ Yisuuva taapiivaura vioo ari vitaanaree tuu ngiaammuauya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu

¹⁴ yaakuuvaitana yukukidiri taarama mmataama kioo iya tunoo: Ni tasipama nookiaaraivaara na ngii mmataama kiaunoo. Ngia Anutuuaqaa kua yoketaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaaraivaara na ngii titanai kuatee.

¹⁵ Fai ngia vikiai gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa na ngii minai kuaravee, tiravai.

¹⁶ Yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngiaammuauya ivo mmataama kiooya nnutuuyauvo ataama vainoo. Voovai nnutuuvo Simoono Yisuuvaano innara nnutu karaasaivaa Petorooso tiravai.

¹⁷ Voovaitana Sevetainna mmaapu kato vayoovaitana Yakoopaya Yuvuaanayara Yisuuva karaasa nnutuuvaa Buainakiiso ivaitanaara

tiravai. Nnutu Buainakiisa oyaivo ngiaarunna akuavai. Ngiaarunno akua karara tuneema taaravaitana kuaivaa karara tiravai.

¹⁸ Voovai nnutuuvo Adiriaaso voovai nnutuuvo Piriipo voovai nnutuuvo Batoromaiva voovai nnutuuvo Mataiva voovai nnutuuvo Tumaaso voovai Arapainna mmaapuuvaa nnutuuvo Yakooipo voovai nnutuuvo Tariaaso vaidi vooya inna mmataivaa varoovaara kaayauma rapira vaidiivaa nnutuuvo Simoono

¹⁹ voovai nnutuuvo Yutaaso Isariootovee. Ivoono nnaagiai Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena rau kieera vaidivai.

*Farisaiya Yisuunnara maisaira kuavai tiravai
(Matai 12:22-32; Rukaaso 11:14-23; 12:10)*

²⁰ Yisuuva ari varuu nnauvaki oro ivaki varioo tooduu innaata ari ngiaammuauyaatama gioonna kiaapuuya keenaa suvuai kioodoo hama ngiari yeenna nnaara suaivootairavai.

²¹ Hama ngiari yeenna nnaara suaivootauduu Yisuunna seenaiya gioonna kiaapuuya itaama inna uuvaa rikiada inna vitaara nniravai. Vooy-aano innara tunoo: Vaa ivo yaata duunaivaivee, tuuvaara inna vitaara nniravai.

²² Vaidi vooya Anutuugaa kua mmaanna kiasa mmiraiya Yerusareemadiri nnuuyaano innara tunoo: Mmagia maisaiya kieetaivaa Sataangaa nnutu voovai Beresebuuro inna aakiaivaki varinoo. Variivoono ari yaagueeqaivaadiri mmagia maisaiya vaidiiva aakiaiyauvaki variavia titaikiai kuaavaivee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya tuduu innasi nnuduu mmatayaa diaa

mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kua voovai iya kiasa mmioo tunoo: Mo dataama Sataango ari seena mmagia maisaiya titanai kuaarannee? Hama yopeemavee.

²⁴ Fai gioonna kiaapuuya mmuaa mmatavau variyaiya rapidada ivaudiri raubiriida mmarammaraama varida hama yopeema mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravai.

²⁵ Fai gioonna kiaapu mmuaa nnauvaki variyaiya rapidada vida raubiriida mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai muaraagakiaaravai.

²⁶ Itaama vainai fai Sataangoota ari seena mmagia maisaiyaatama rapuoonnonno kinai fai mmarammaraa varida hama mmuaavau yaagueeqama varirama kiada fai taikaaravaivee, tiravai.

²⁷ Ivo itaa kua kiasa kioo Sataangaara kava vo kuavai mmataama kioo tunoo: Fai vaidi voovoono yaagueeqa vaidiivaa nnauvaki vioo inna hoonaiyauvaa ariiyara varaanaree kiasa kioo hama sabi kuanaravai. Fai tauraa vaidi yaagueeqaivaa yuku yaakuuvaa yeenaadiri ranaa rau kioo vioo inna nnauvakidiri inna hoonahaanaiyauvaa varaanaravai.

²⁸ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai vaidiia mminnamminnaa maisa mmuakiaayauvaatama mmuakiaa maisa kua kiaiayauvaatama fai Anutuuoqoono rugaanaravai.

²⁹ Fai gioonna kiaapu voovoono Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee tiivaa fai hama Anutuuoqo ivaa rugaanaravaivee. Fai tupatupaa vainaravaivee, tiravai.

³⁰ Vaidi Anutuuga kua mmaanna kiaa mmi-raiya Yisuunnara tunoo: Mmannasa maisaivo inna aakiaana varinoo, kiaa kiada Mmannasa Yoketaivaara maisavaivee, tiravai.

Yisuunna kaanoota kataunnaiyaatama innara tiravai

(Matai 12:46-50; Rukaaso 8:19-21)

³¹ Yisuunna kaanoota ari kataunnaiyaatama numa mmaanai dida vaid a tiisi tummuaneera innara tiravai.

³² Iya innara tuduu gioonna kiaapuuya inna suvuau kiada varuuya inna tunoo: Aa mmiaa i kaanoota i kataunnaiyaatama aiyara kiaanoo,

³³ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ni noonna tuanaivaata ni gata tuanaiyaatama vaa ngia taavaivee. Na ni noonna tuanaivaaraata ni gata tuanaiyaraatama mmuduuya ruauneema dee gioonna kiaapuvaara na mmuduuya ruaun-nee?

³⁴ kiaa kioo gioonna kiaapu ivaki varuuya haitatuuma too iya tunoo: Aqaayaano ni noova ni gataunnaiya variaano.

³⁵ Gioonna kiaapu voovoono Anutuuga tinni-ivau vai kuaivaa tuqinnama rikioo iinnonno inna ni gata vayaa ni nunna nayaa ni noova varinoo, tiravai.

4

Yisuuva uru rututuooma kioovaudiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 13:1-9; Rukaaso 8:4-8)

¹ Yisuuva keenaa nnoori haruunga mmaagaivau dioo vainno mmayaaya yoketaivaa

gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Kiaa mmioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna suvuauvaara kanuuvaki karoo varioo feena roo oro nnoori tooyaivaki kioo ivaki varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai. Kuaivaa iya kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya nnoori mmaaga ivau varuduu

² iva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo kaayau kuaiyauvaa tioo vo kuavai iya kiaa mmioo tunoo:

³ Rikiaatee. Vaidi voovoono yeenna uruuyauvaa varoo

⁴ oro ari mmooriivaki rututuooma roo nu-aikio vooyauvai ari mmoori tammaivau aataru-uvo vaivau tuoo kuaikiai ngiaammaiya tuma po-rooma nnaavai.

⁵ Uru vooyauvai tuoo sikau tasipama vai mmataivau tuoo vioo uruoo hama kaayau mmataivo vaivaara kiisa suai urikio too

⁶ suaivo ngioo taikio maisaikio hama tuukaivo hokobama kuaivaara akiairaama aasannaivai.

⁷ Uru vooyauvai tuoo ooviiyauvaki kuaikio ooviiyauvo iyauvaa tasipama uruoo raputu ki-aikio hama iiraataivai.

⁸ Uru vooyauvai mmata yoketaivau tuoo vioo yoketaama urikio kaayau iiraiyauvo vaivai. Vooyauvakidiri iiraiyauvo vo vaidivai taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (30) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo taaravooma vaidiia yuku yaaku taika kioo (60) vaikio vooyauvakidiri iiraiyauvo yaaku sai vaidiia yuku yaaku taika kioo (100) vaivaivee,

⁹ kiaa kioo tunoo: Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima

rikiavee, tiravai.

*Yisuuva mmataama kioo kua oyaivaa tiravai
(Matai 13:10-17; Rukaaso 8:9-10)*

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva hara kioo varuduu rikiada ari ngiaammuauyaataama gioonna kiaapu vooya inna kuaiavaa rikiooyaataama mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvaara inna yaparairavai.

¹¹ Yaparauduu Yisuuva iya sai tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira kua oyai huumaki vaivaa fai na ngii giaa ngii minai ngiengieenoo arinaima rikiaaravai. Gioonna kiaapu homoraiya mmuakiaa kuaiyauvaa rikiada kati mmanna mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tii kuaiyauvaa rikiada hama tuqinnama rikiaavai.

¹² Ivaara fafaaraivo vainno tinoo:

Iya teedada mmanna avuuyauvaadiri taavai.

Iya rikiadada mmanna yaataiyauvaadiri rikiaavai.

Hama iya tuqinnama teeda

hama arinaima rikiaavai.

Iya arinaima rikiada hanigiaatiri.

Anutuuqo iya mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaitirivee.

Fafaaraivoono itaa kua tiivai. Iya sa tuqinnama teeda arinaima rikiaateeraivaara na mmatayaa diaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiee iya kiaa mmiauvaivee, tiravai.

*Yisuuva uru rututuoora kua oyaivaa kooyaa tiravai
(Matai 13:18-23; Rukaaso 8:11-15)*

13 Yisuuva itaa kua kiasa kioo iya yapara ruoo tunoo: Na uruyaadiri mmataama kiasa kuaivaa ngia hama arinaima rikiada dataama vo kua vo kuaivaa na ngii giaa ngii minai ngia rikiaarannee?

14 Vaidi yeenna uruuyauvaa rututuovo Anutu-uqaa mmayaaya tira vaidiivaa roosiivai.

15 Uruuyauvo aataruuvau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapuuya Anutu-uqaa mmayaayaivaa rikieeraia roosiivai. Iya rikiaavo Sataango iya rikiaa saivaata numa mmayaayaivo iya aakiaana vaivaa varoo kuaivai.

16 Uruuyauvo sikau tasipama vai mmataivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa rikiada iya rikiaa saivaata kaayau siriga tasipama varaavai.

17 Uruuyauvo uruoo hama tuukaiyauvo mmeepi kuaiyauvaa roosiima iya hama kuaivaa ngiari aakiaana yapeerama kiada kiisa suai nnaasu Anutu-uqaa yaagueeqakiaavai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa iikiaivaara gioonna kiaapuuya maisa mmoori mmuaararavaa iya mmiaani rikiada iya makee tikiai Anutu-uqaa aataruuvaa pikiaavai.

18 Uruuyauvo ooviiyauvaki tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutu-uqaa kuaivaa rikiadaata

19 mmatayaa diaa mminnaiyauvaa varaaraivaara kaayauma yaata utida sikau varaaraivaara yaata utida mmuduuya rida mminnaa ari vookara ari vookariyauvaa iya varaataivaara kaayauma yaata utuaavo iyauvoono iya suvuainno Anutu-uqaa kuaivaa rugaikio rikioo hama iiraataivai.

20 Uruuyauvo mmata yoketaivau tuoo kuaiyauvo gioonna kiaapu vooya roosiivai. Iya Anutuugaa kuaivaa rikiada varakio kuaivo iya aakiaana urikio iiraiyauvo ataama vaivai. Vooyaki kiisakiangii iiraiyauvo (30) vaikio vooyaki voota nnoonnama (60) vaikio vooyaki kaayau (100) vaivaivee, tiravai.

Hama kuu yavaivaadiri toobaivaa rummua apivai

(Rukaaso 8:16-18)

21 Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Hama gioonna kiaapu voovoono toobaivaa subi kioo varoo oro yapa kioo kuu yavaivaa varoo toobaivau tuarapuatikama rummua apu kiaikio vaivai. Hama iyo toobaivaa varoo oro terenaivaa mmemmaivaki yapa kiaivai. Hameetavee. Ivo toobaivaa varoo kiikoo koovau hirivai.

22 Ivaa roosiima makee mmuakiaa mminnaiyauvo rummua apu kiaiayauvo fai kooyaa vainai mmuakiaaya taaravai. Kuaivaa na makee gioonna kiaapuuya kiaa mmiaukai hama tuqinnama rikiaivaa fai vo suai mmuakiaa gioonna kiaapuuya rikiaaravai.

23 Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua riki-aiivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee, tiravai.

24 Ivo itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Ngia rikiaa kuaivaara arinaima yaata utida rikiaatee. Fai ngia koonnama rikikio kiisakiata ngiiki vainaravai. Fai ngia yoketaama rikikio mmayaayaivo ngii tinniiyauvaki pinaavai vainaravai. Fai gioonna kiaapuuya yoketaama rikiaiya Anutuugo yaagueeqaivaa iya mminai vo kua vo kuaivaata rikiaaravai.

²⁵ Ivaara gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa arinaima rikiaivoono fai Anutuuqo ari vo kua vo kuaivaa inna kiaa mmino rikiaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono kiisa kuaivo inna yaatana vaivaa fai yapooma taunnu kino hama innaki kuaivootainaravaivee, tiravai.

Uruuyauvo uruuvaidiri Yisuuva mmataama kioo tiravai

²⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Vaidiivo uruuyauvaa rututuooma kiaikio urineema Anutuuqo tiiyara diraivo vainnonno pinaavai vainoo. Vaidi voovoono mmooriivaki yeenna uruuyauvaa rututuooma kioo

²⁷ numa vuru vaivo pataikio oro mmooriivaa varaivai. Ivo vaikia ditakie mmannammanna itaikiokio yeenna uruuyauvo uruoo pinaa ki-aiyauvai diivai. Uruuyauvo urii aataruuvaa hama ivo too rikiaivai.

²⁸ Mmataivo ariinoo uruuyauvaa virikiokio pinaa kioo apuuyavonnaadee vaikio nnaagiai apaiyauvo vaikio aikiooma iiraiyauvo vaivai.

²⁹ Iiraiyauvo yootoo apuunno nneeravaata vaivaara vaidiivo avaikarai paipa hovekauvaadiri varoo numa rutakaivaivee, tiravai.

Yisuuva uru kiisa masateeraivaidiri mmataama kioo tiravai

(Matai 13:31-32,34; Rukaaso 13:18-19)

³⁰ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Anutuuqo gioonna kiaapuuyara diraivo inna aaniivai roosiivainnee? Na dee mmatayaa diaa mmin-naivaidiri mmataama kiee ngii giaa ngii mi-narannee?

³¹ Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira mmayaayaivo uru kiisakiata nnaammuaya

uruuvaa roosiivaa nnutuuvo masateeraivaa roosiivai. Uruuvo kiisakiata vaikio mmuakiaa mminnaiyauvaa uruuyauvoono ii uru ivaa yaataravai.

³² Vaidi voovoono ii uru ivaa varoo mmataki rututuooma kiaikio uruoo ngioo vioo pinaa kioo mmuakiaa annaanna mmaguyaiyauvaa yaataroo dioo vainno hammara pinaiyauvaa haraikiai ngiaammaiya numa ngiisaiyauvaa iyauvaki heeka kiada vakiaavaivee, tiravai.

³³ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ii mminnaa ivaudiri mmataama kioo tuu kua iyauvaa roosuuvaa ivo kaayau mminnamminnaiyauvunudiri mmataama kioo tuu kuaiyauvunudiri ari mmayaaya yoketaivaa gionna kiaapuuya kiaa mmiravai. Iya arinaima rikioo kuaivaa nnaasu iya kiaa mmiravai.

³⁴ Mmuakiaa kuavai mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo tiravai. Vo suai ari ngiaammuauadaa nnaasu sudu vitoo mmataira kua oyaidaa kooyaa iya kiaa mmiravai.

Yisuuva yuunna yaamurukaivaa tuduu taikeeravai

(Matai 8:23-27; Rukaaso 8:22-25)

³⁵ Ii suai ivaki hannauduu upisipisuuduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta nnoori haruungaivaa sainai kuaaravee,

³⁶ tuduu gionna kiaapu nuunauya ivau uduu ari ngiaammuauya iya pikiada Yisuuva varuu kanuuvaki karada inna tasipama viravai. Vuduu ari vo kanuuyauvootama iya tasipama viravai.

³⁷ Vududuu yuunna yaamurukaivo nnooriivaudiri nnuduu nnooriivo korokoroonno

ketekaateenno kanuuvaki ngioo vioo
mmuugiaina uduu

³⁸ Yisuuva kanuuvaa rakanainningiaa
kunnaivau vuru vauduu iya inna yuruuma kiada
inna tunoo: Vitaira-o, nnooriivo kiisa suai ti
raputinara iinoo. Hama a tiiyara boo kiannanoo,

³⁹ tuduu rikioo diitoo yuunnaivaa
yaagueeqama ooqoo tioo nnooriivaa tunoo:
Pikiee tirooma varianee, tuduu yuunnaivo
pikiooduu nnooriivo tirooma variravai.

⁴⁰ Tirooma varuduu Yisuuva iya tunoo: Ngia
aaniira aatuuda variaanee? Aaniira ngia hama
niiyara kutaavaivee kiaannee?

⁴¹ tuduu rikiada kaayauma aatuuda ngiari kiaa
mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Anna dee
vaidivainnee? Ivo yuunnaivaata nnooriivaatama
tikiai rikiada akiairaama taikaavaivee, tiravai.

5

*Yisuuva mmagia maisa varuu vaidiivaa tuqin-
neeravai*

(Matai 8:28-34; Rukaaso 8:26-39)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnoori
haruungaivaa sainai vau mmataivaa nnutuuvo
Keraseenga vida

² Yisuuva kanuuvaa pikioo reemi roo saivaata
tooduu vaidi putuuya hau oonauyauvakidiri
vaidi voovoono Yisuunna saidi tiiravai.

³ Ii vaidi ivaa aakiaivaki mmagia maisaivo
topauvoono vaidi putuuya hau oonauyauvaki
nnaasu hara kioo variravai. Hara kioo varuduu
hama yopeema vaidi voovoono inna yuku yaaku-
uyauvunu yeena rairavai.

⁴ Vaa kaayauneetu vaidiiya inna vitada yuku yaakuuyauvunu yeena yaagueeqaivaadiri ranaa rau kiooduu mmuakiaa suai ivo ari yaakuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rannakekaama kioo ari yukuuvaitanaudiri yeena yaagueeqaivaa rutatooma kioo rakeeravai. Ivo yaagueeqauvaara hama vaidiiya yopeema inna oooqoo tiravai.

⁵ Ikiannagisanna heenagieena ivo vaidi haira oonauyauvaki nuainno varioo taapiiyauvunuaatama nuainno varioo kai kai tioo sikauyauvaadiri ari mmammaivaa hatokeeravai.

⁶ Ivoono ngieeradiri Yisuunna too seenoo tuoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

⁷ Innara puaisakama aayanna roo mmagia maisaivo inna kiaa mmuu kuaivaa tunoo: Yisuu-o, Anutuuoqo mmuakiaa mminnamminnaayauvai yaataravaa Mmaapukuavee. A aaniivai ni iinarainna ngiannanee? Na Anutuuoqaa nnutu tasipama yaagueeqama i kiaunoo: Sa ni ruputu-anee, kiaunoo.

⁸ Yisuuva innaata kua tioo varioo inna tunoo: Mmannasa maisa-o, aa vaidi aavaakidiri tiee kua-nee, tuuvaara ivo itaa kua tiravai.

⁹ Yisuuva inna yaparainno tunoo: Ai nnutu-uvaa kianee, tuduu rikioo kaayau mmagia maisaiyauvo inna aakiaivaki varuuyauvaara ivo inna sai tunoo: Ni nnutuuvo Kaayauvavee,

¹⁰ kiaa kioo Yisuunna makee tuduu yaagueeqama tunoo: Sa mmagia maisaiya titanai voopira kuatee, tiravai.

¹¹ Tuduu kaayau puaraiyauvo taapiivau yeenna nneeda varuduu

¹² mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivaki

topauya yaagueeqama Yisuunna tunoo: A ti titanai ta puaraiya aakiaiyauvaki kuaaravee,

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ee-oo tuduu mmagia maisaiya vaidiivaa aakiaivakidiri pikiada puaraiya aakiaiyauvaki vuduu mmuakiaa puara kaayau (2000) rereevau mmeepi seenada vida nnoori haruungaivaki putu taika kieveravai.

¹⁴ Putu taika kiooduu vaidi puaraiyara hatatuuraiya seenada vida mmayaayaivaa gioonna kiaapu yoosinnaivaki varuuyaataama annaanna nnauyauvaki voopi voopi varuuyaataama kiaa mmiravai. Kiaa mmuduu rikiada gioonna kiaapuuya yoosinnaivaki pikiada Yisuuva ivaki uu mmooriivaa taara nniravai.

¹⁵ Iya Yisuunnasi nnida tooduu vaidiivaa aakiaivakidiri kaayau mmagia maisaiya pikiada vuvoono vaa ari uyira rairaiyauvaa uyu rau kioo kati hara kioo varuduu ari yaataivo yoketauduu gioonna kiaapuuya innara aatuuravai.

¹⁶ Vaa tauraa Yisuuva uu mmooriivaa tooyaano vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovaaraata puaraiyaraatama iya kiaa mmiravai.

¹⁷ Kiaa mmuduu rikiada iyaata mmaayootaiyaataama Yisuuva iya yoosinnaivakidiri pikioo kuaiveera inna yaagueeqama tiravai.

¹⁸ Tuduu Yisuuva kanuuvaki karoo varuduu vaidi vaa mmagia maisaiya inna aakiaivakidiri pikioovo inna yaagueeqama yapara ruoo tunoo: Kii neeta kuanaravee,

¹⁹ tuduu rikioo ooqoo tioo inna tunoo: Kava vara ranee ai seenaiyasi viee Udaangaivo aiyara boo tioo i iima kiai kuaivaa iya kiaa mmianee,

²⁰ tuduu rikioo vaidiivo vioo yoosinna pinaivaa aakiaivaki vau yoosinna yaakuuvaitana nnutuuvo Dikaporiisa ivaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Yisuuva inna iima kioo kuaivaa kiaa mmuduu rikiada mmuakiaaya inna kuaivaa rikiooya nnikiarairavai.

Yisuuva Yairiinna raunnaivaata gioonna voovaatama tuqinneeravai

(Matai 9:18-26; Rukaaso 8:40-56)

²¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama kanuuvaa varoo kava vara ranoo nnoori haruunga sainai ngioo oro siriivau varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nuunaida variravai.

²² Innasi nuunaida varuduu vaidiivaa nnutuuvo Yairiiva nuunaira nnauvaa kieetavai varuuvono numa Yisuunna too ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo

²³ yaagueeqama inna yaparainno tunoo: Ni naunnainningiaa nniitaraikio putinara iinoo. Ha ngiannanee? Inna nniitaraivo pikino ivo diitoo hara kioo variaiveera numa innayaa ai yaakuuvaitana utuane,

²⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna tasipama vioo varuduu gioonna kiaapu kaayauya inna vata rada vida inna suvuau kieeravai.

²⁵ Gioonna voovono kabaa vira aataruuvo tupatupaa innaki vaududuu nuanu yaakuuvaitana yukukidiri taara nuanu taika kioo varuu gionnaivo varioo

²⁶ tutaaqaiyasi makemakee aataru roo varuduu kaayau nniitarooduu ari sikau pinaivaa kagaari taika kiooduu homo kabaa vira aataruuvo innaki nnaasu vairavai.

27-28 Iva Yisuuva yoketaa mmoori uu kuaivaa rikioo ariiyara yaata utuoo tunoo: Fai na kati inna buruqaivau utino too ni kabaa vira aataru-uvo taikanai na kava kati hara kiee varinar-avaivee, kiaa kioo gioonna kiaapuuya nuunau aakiadaadiri ngioo oro Yisuunna mmookai dioo vainno

29 inna buruqaivau kiisama utuduu akiairauduu inna kabaa vira aataruuvo taikooduu rikioo ari nniitaroovo taikoovaara arinaima rikieeravai.

30 Rikiooduu akiairaama Yisuuva vaidi tuqin-neera yaagueeqaivo innakidiri vuvvaa rikioo gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki hanigioo iya yapara ruoo tunoo: Gioono ni buruqaivau utiinnee?

31 tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Gioonna kiaapuuya i suvuakuaivaa vaa a taannanoo. Mo aaniira a kiannanoo: Gioono ni buruqaivau utiinnee? kiannannee?

32 tuduu rikioo Yisuuva inna utuuvaara homo buainnonno toduu

33 gioonnaivo Yisuuva inna tuqinnoovaa rikioovaara aatuunno biribiriinno ngioo varoo inna yuku oyavaki toorivu yau haroo ari nniitaroo kuakuaakua eeyaayauvai kooyaa inna kiaa mmiravai.

34 Inna kiaa mmuduu rikioo inna tunoo: Ni nunnakuavee. A yaagueeqama niyara kian-nanoo: Aikiooma ni tuqinnaanaravaivee, kian-naivaarainna vaa a yoketaama hara kiee vari-annanoo. Diitee ausa nuufa tasipama eeyaara i nniitaraivo taika kinai kuanee, tiravai.

35 Yisuuva itaa kua tuu saivaata Yairiinna nnau-vakidiri vaidi vooya numa Yairiinna kiaa mmida

tunoo: Vaa i raunnaivo putivaivee. Mo aaniira Vitairaivaa vitee kuanara iikiannanee? Pikiaanee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya tuu kuaivaa rikioon-naata nuunaira nnauvaara dira vaidiivaa tunoo: Sa ausa mmuaararee pinaama yaata utuane. Ni-iyara nnaasu yaata utuee kutaavaivee kiane,

³⁷ kiaa kioo mmuakiaa gionna kiaapu inna nnaagiai nuayara ooqoo kiaa kioo Petoosaa vitoo Yakoopaa vitoo inna kataivaa Yuvuaanaata vitoo viravai.

³⁸ Vidada oro tooduu nuunaira nnauvaara dira kieetaivaa nnauvaki gionna kiaapuuya nuunaida vuu vuu kai kai tida pinaama ratada kua tuuvaa Yisuuva rikioo

³⁹ nnauvaki vioo iya tunoo: Ngia aaniira pinaama kua tida rataanee? Hama kiaatannaivo putivai. Kati vuru vainoo,

⁴⁰ tuduu rikiada iya vaa nnaakaraivo putuuvaa teeda Yisuunnara raida varuduu iva numa iya titooduu mmaanai vuduu rikioo nnaakaraivaa kaano koovaitanaata ari ngiaammuu taaravoomaaidaatama vitoo nnaakaraivo vauvaki viravai.

⁴¹ Vioo inna yaakuuvau utuoo ari kuaivakidiri inna tunoo: Tarita kuuma, tiravai. Ii kua ivaa oy-aivo tunoo: Kuabuaa-o, na i kiaunoo: Diitaanee, kiaunoo.

⁴² Ivo itaa kua tuduu makee tuduu kiaatannaivo diitoo nuairavai. Aa kiaatanna aavaa nuanuuvo yaakuuvaitana yukukidiri taarama vaivai. Iva diitoo nuauvaa iya teeda kaayauma nnikiaraida yaata utuduu

⁴³ Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Aavaa taiya sa vooya kiaa mmiatee, kiaa kioo ki-

aatannaivaara tunoo: Yeennaivaa inna mmiatee, tiravai.

6

Gioonna kiaapu Nasareetaiya Yisuunnara

ooqoo tiravai

(Matai 13:53-58; Rukaaso 4:16-30)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo ari yoosinna tuanaivakira ari ngiaammuauya inna tasipama viravai.

² Iya oro varuduu kati varira suaivaki Yisuuva nuunaira nnauvaki oro gioonna kiaapuuya Anutuuga kuaivaa iya kiaa mmioo varuduu rikiada nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavo deevakidiri aa kua aavaa varoonno tiinnee? Dataama tinni yoke-taivaa varainnee? Mo dataama ivo yaagueeqa ari vookara ari vookarai mmooriivaa iinnee?

³ Ivo nnau heekeera vaidivai Mariaanna mmaapuvai. Ari kataido Yakoopo Yoosiipo Yutaaso Simoonainna variaanoo. Mo ari nnunnaapuuya aavaki variaanoo, kiaa kiada hama iya innara iya yoketauduu innara ooqoo tiravai.

⁴ Innara ooqoo tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Kua kutaa tira vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiyaatama ari oyaiyaata ari seenaiyaatama hama innara yoketaakiaavaivee,

⁵ kiaa kioo iva ivaki kiisa gioonna kiaapu nni-itarooya nnaasu iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tuqinnooduu kati hara kiada variravai. Ivakin-naaya innara ooqoo tuuvaara ivo hama Anutuuga mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa ivaki kaayauma iiravai.

⁶ Iya hama innara kutaavaivee tuuvaara iva kaayauma yaata utiravai.

*Yisuuva ari ngiaammuauya titeeravai
(Matai 10:5-15; Rukaaso 9:1-6)*

Yisuuva ivaki pikioo vainima vau yoosinnaiyauvaki nuainno varioo gioonna kiaapuuya Anutuugaa mmoori aataruuyauvaa vitairavai.

⁷ Vitainno varioo ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi numa dida vauduu taara tida taara tida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nookiateeraivaara titoo gioonna kiaapuuyakidiri mmagia maisaiya titakiai kuateera yaagueeqaivaa iya mmioo

⁸ yaagueeqama iya tunoo: Sa aataruuvaura mminnaiyauvaa varada kuatee. Kati yau nnaasu kurida kuatee. Sa yeennaiyauvaa varada sa utuaiyauvaa varada sa sikauyauvaa vara rida kuatee. Kati kuatee.

⁹ Yuku nnabaiyauvaa ngii yukuuyauvunu uyida kuatee. Sa yaapaiyauvaa taara tida varada kuatee. Mmuaa tida mmuaa tida nnaasu varada kuatee,

¹⁰ kiasa kioo iya tunoo: Fai ngia yoosinnaiyauvaki vida tauraa nnau ngii miyaiyauvaki nnaasu varida yapooma yoosinnaiyauvaa pikiada vira suaivaki ii nnau iyauvaatama pikiada kuatee.

¹¹ Fai ngia vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida teekiai hama iya ngiiyara tuqinnada hama ngii kuaiyauvaa rikikiai teeda ngiingii yukuuyauvunudiri kufukuufaiyauvaa rututuooma kiada pikiada kuatee. Anutuugao irisai maisaivaa iya mminaraivaara iya

rikiateeraivaara kufukuufaiyauvaa ngii yukuuyauvunudiri rututuooma kiaatee,

¹² tuduu rikiada vida gioonna kiaapuuya hani-giada ngiari mminnamminnaa maisaiyauvaa pikiaateera kuaivaa iya kiaa mmiravai.

¹³ Iya kiaa mmida kaayau mmagia maisaiyauvo gioonna kiaapu vooya aakiaana topauyauvaa titooduu vuduu kaayau nniitarooyayaa yatari iira suuyaivaa siikaida tuqinnooduu kati hara kiada variravai.

Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuuvaa mmayaayavai

(Matai 14:1-12; Rukaaso 9:7-9)

¹⁴ Yisuuva uu mmooriivaa mmayaayaivaa kaayau gioonna kiaapu vo yoosinna vo yoosinna varuuya rikiooduu Yutayaiya kieeta Herootoota rikieeravai. Vooya Yisuunnara tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivo putuoo kava diitoovaara yaagueeqaivo inna tasipaikio mmoori ari vookaraivaa iinoo,

¹⁵ tuduu vooya tunoo: Inna Irayaavavee, tuduu vooya tunoo: Inna nnaaruaa vaidi forofetaa varu-uvaa roosiima vari vaidivaivee, tiravai.

¹⁶ Tuduu Herooto innara tunoo: Inna Yuvuaano nnoori apira vaidivai. Na nnaaru kiaaduu inna nnuunaivaa rutakoovoono aanna ivoono kava di-itoo varinoo, tiravai.

¹⁷⁻¹⁸ Nnaaru Yuvuaano varuu suaivaki Herooto ari vayaanna Piriipaa nnaataivaa Herootiaanna mmuara varooduu Yuvuaano Herootaa tunoo: I vayaanna nnaataivaa varaanna aataruuvo inna hama safu aataruvaivee, tuduu rikioo Herootiaava Yuvuaanaara maisa mmooriivaa iinaraivaara Herooto ari ngiaammuauya tuduu

Yuvuaanaa yuku yaakuuvaa yeena rau kiada oovi nnauvaki yapa kieeravai.

19 Yapa kioodoo Yuvuaano tuu kuaivaara Herootiaanna kaayauma nnannatooduu inna ruputinara iikiatauduu Herooto ooqoo tuduu hama yopeema iiravai.

20 Yuvuaano safuuma varira yoketaa tuanaa vaidivai varuduu too Herooto inna tooduu kaayauma inna aatuuduu gioonna kiaapuuya inna ruputuaara uuvaara ooqoo tiravai. Ooqoo tuduu makemakee inna kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu ivaara kaayauma yaata utiravai.

21 Herootiaava Yuvuaanaa ruputinaraivaara makemakee yaata utuoo tooduu Herootaa mmatoo suaivo nnuduu too yaata utuoo tunoo: Aanna makee na tinai ruputuaaravaivee, tuduu Herooto ari kieeta nnoonna vaidiiyaniaatama ari rapira kieetaiyaniaata Karirayaa yokovaiyaniaatama buusa pinaivaa iima kieeravai.

22 Iima kioodoo numa varuduu Herootiaanna raunnaivo numa kuaru rooduu teeda Herootoota ari tasipama yeenna nnooyaatama inna teeda varuduu iya innara kaayauma yoketairavai. Yoketauduu Herooto kiaatannaivaa tunoo: A varaanaree kianna mminnaivaa ni yaparainai na i mminaravaivee,

23 kias kioo kua kias teerama yeena rau kioo kuaivaa inna tunoo: Vo mminnaa vo mminnaivaara a ni yaparainai fai na i mminaravai. Na kaayau mminnaiyauvaara diaunoo. Fai saiyauvai i varaatainai ni yaparainai fai neenoo i mminaravee,

24 tuduu rikioo vuaiha ari kaanaasi vioo inna yaparainno tunoo: Mo dee mminnaavaara na

inna yaparainarannee? tuduu rikioo tunoo: Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa vaidi-
iya rutaka kiada inna kieetaivaa varada ngia-
teeraivaara inna yaparakianee,

²⁵ tuduu rikioo kammannauduu ngioo
Herootaa yaparainno tunoo: Aanna makee tinai
Yuvuaano nnoori apira vaidiivaa nnuunaivaa
rutaka kiada inna kieetaivaa yanaivau yapa
kiada varada numa kikiyai ni mianee,

²⁶ tuduu rikioo Herootaa ausaivo kaayauma
mmuaararooduu ari seenaiya avuuyauvunu kua
kiaa teerama yeena rau kioo kuaivaa tuuvaara
yaata utuoo hama inna kuaivaa ooqoo tiravai.

²⁷ Hama ooqoo tirainno Yuvuaanaa kieetaivaa
varoo ngiaiveera ivo oovi nnauvaara haitatuura
vaidi voovai titeeravai. Titooduu oovi nnauvaki
vioo Yuvuaanaa nnuunaivaa rutaka kioo

²⁸ kieetaivaa yanaivau yapa kioo varoo numa
kiaatannaivaa mmuduu varoo ari kaanaa mmira-
vai.

²⁹ Yapooma Yuvuaanaa nnaagiai nuaira
ngiaammuauya iva putuu kuaivaa rikiada numa
inna mmamma kaanaivaa varada oro oonauvaki
hau kieravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeennaiyauvaa
mmiravai*

*(Matai 14:13-21; Rukaaso 9:10-17; Yuvuaano
6:1-14)*

³⁰ Yisuunna ngiaammuau kua varada nuauya
kava vara ranada Yisuunnasi nnida nuunaida
mmuakiaa ngiari uu mmooriiyauvaaraata ngiari
kua kiaa mmuu aataruuyauvaaraatama inna kiaa
mmiravai.

³¹ Inna kiaa mmuduu rikioo tooduu gioonna kiaapuuya iya suvuau kiada vauduu hama iya yeenna nnaara suaivootauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai tetevana oro mmanna yoosinna voovaki na ngii kinai kiisama deeyakiatee,

³² kiaa kioo iyaata sunoo kanuuvaki karoo mmanna gaanga yoosinnaivakira viravai.

³³ Vida varuduu gioonna kiaapu vooya iya vuuvaa teeda arinaima iya teeda mmuakiaa yoosinnaivakidiri pikiada mmataivau seenada vida iya yaatarada vida iya kuaara vuu yoosinnaivaki gioonna kiaapuuyannaadee tauraa oro variravai.

³⁴ Varuduu Yisuuva iya nnaagiai numa kanuuvaa pikioo tooduu gioonna kiaapuuya nnoori siriivau suvuau kiada varuduu iya puara sipisi-ipa raubiruuya roosiima hama ngiari haitatuu-raivootauyara Yisuuva iyara kaayauma boo tioo kaayau kua yoketaiyauvaa iya kiaa mmiravai.

³⁵ Iya kiaa mmuduu suaivo haatapaanara uduu ari ngiaammuauya numa inna tunoo: Vaa suaivo haatapainoo. Aa yoosinna aavo mmanna gaanga yoosinnavaki ta variaunnaanoo.

³⁶ Gioonna kiaapuuya titanai kuatee. Iya titanai aavakinnaaya yoosinnaiyauvaki vida yoosinna vainima vaiyauvaki vida sikauyauvaadiri yeennaiyauvaa yookaama kiada varada nnikiai nnaateeraivaara kuatee,

³⁷ tuduu rikioo iya sai tunoo: Mo ngieenoo yeennaiyauvaa iya mmiatee, tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Fai a ti titanai ta kaayau sikau yanaiyauvaadiri (200) yeennaiyauvaa yookaama varada numa iya mmiaarannee?

³⁸ Tuduu rikioo iya sai yaparainno tunoo: Mo naana bereetayauvai ngiiisi vainnee? Oro taatee, tuduu rikiada oro teeda numa inna tunoo: Bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama vainoo, tiravai.

³⁹⁻⁴⁰ Tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tuduu gioonna kiaapuuya ferefuruunnaiyauvunu vo kammu vo kammu variateera tuduu vooya voovau nuunama (50) varuduu vooya voovau nuunama (100) varuduu itaqtitaama variravai.

⁴¹ Varuduu Yisuuva bereeta yaaku saivai tavau taaravaitanaatama tu kioo vainno avuuvaa reeri ngiau aapu too vainno Anutuugaata kua yoketaivaa tioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo ari ngiaammuauya gioonna kiaapuuya mmiateeraivaara mmiravai. Mmioo tavau taaravaitanaata rakau kioo iya mmuduu iya mmiravai.

⁴² Iya mmuduu mmuakiaaya nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu

⁴³ ari ngiaammuauya utua yaakuuvaitana yukukidiri taaravaitana yeenna nneedaa kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama rida tavau saiyauvai rupi nuunama rummua yapa kieeravai.

⁴⁴ Rummua yapa kiada ivaki yeenna nnoo vaidi-
iya nnaasu yaaruduu kaayau (5000) ivau variravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Yuvuaano 6:15-21)*

⁴⁵ Iya nnaa taika kioodoo Yisuuva yaagueegama ari ngiaammuauya titoo tunoo: Na gioonna kiaapuuya titee varinai ngieenanaa kanuuvaki

karada nnoori siri sainai yoosinna Betesaitaa kuatee,

⁴⁶ kiaa kioo gioonna kiaapuuya ngiari yoosinaipira titaa kiooduu vuduu too Yisuuva ari ngiaammuauya pikioo taapiivau yaaku varaanara viravai.

⁴⁷ Vioo ivau varuduu heenauduu ari ngiaammuauya varuu kanuuvo nnoori haruunga pinaivaa vuutaivau vioo varuduu Yisuuva arivai homo mmataivau varioo

⁴⁸ tooduu ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida yaagueeqama nnooriivaa ruvuatidada tooduu yuunna yaamurukaivo iyasi nnuduu hama kanuuvo viravai. Hama kanuuvo vuduu patairaaruduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo iya yaataraanara uuduu

⁴⁹ iya iva nnoori verenoovau nnuuvaa teeda mmagia maisavaivee kiaa kaayauma aatuuda kai kiririingaida

⁵⁰ mmuakiaaya inna teeda kaayauma aatuuda variravai. Iya aatuuda varuduu Yisuuva aki-airaama iya tunoo: Tirooma variatee. Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo,

⁵¹ kiaa kioo karoo kanuuvaki iya tasipama varuduu yuunna yaamurukaivo taika kiooduu ari ngiaammuauya nnikiaraida kaayauma kumimakaida varida

⁵² iva tauraa yeennaiyauvaa rakau kusii kioo gioonna kiaapuuya mmuuyauvaara hama arinaima rikiooduu hama ngiari tinniiyauvo rusitiravai.

*Yisuuva Genesareeta nniitarooya tuqinneeravai
(Matai 14:34-36)*

⁵³ Iya nnoori sainai yoosinna Genesareeta oro varuduu nnoori siriivaki nnida kanuuvaa yeenaivaa haru kiada

⁵⁴ ivaki pikiada viravai. Iya kanuuvaa pikiada vuduu ivaki varuuya Yisuunna arinaima teeravai.

⁵⁵ Arinaima teeda seenada mmuakiaa yoosinnaiyauvakidiri nniitarooya ngiari mmaataiyauvunu vaida varuuya vitada Yisuuva varuuvakira innasi nniravai.

⁵⁶ Mmuakiaa yoosinna Yisuuva nuauyauvaki pinaa yoosinnaiyauvakiaata kiisa yoosinnaiyauvakiaatama gionna kiaapuuya ngiari seena nniitarooya vitada yeenna yookaira mmatuuyaiyauvunu yapa kiada Yisuunna buruqa aravau nnaasu utuaaravara inna yaagueeqama yaparairavai. Mmuakiaaya inna buruqa aravau utuuya nniitarooyauvo taikooduu yoketaama hara kiada variravai.

7

*Iya ngiari taato nnaakukiaiya kuaivaara
yaagueeqairavai
(Matai 15:1-9)*

¹ Farisai vaidi vooyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidi vooyaata Yerusareemadiri nnuuya Yisuunnasi nnida nuunama mmuaavau variravai.

² Mmuavau varida tooduu ari ngiaammuau vooya yeenna nnaara hama ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada sabi nneeravai. Iya hama

Farisaiya uu aataruuvaugiataama iirama kiada ngiari yaakuuyauvaa hama finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeravai.

³ Vaidi Farisaiyaata Yutayaa vaidi vooyaatama ngiari taato nnaakukiaiya uu aataruuvaa iiravai. Ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee.

⁴ Iya yeenna yookaira mmatuuyaivakidiri nnida ngiari yaakuuyauvaa hama finutiri. Hama yeennaiyauvaa nnootirivee. Vo aataru vo aataruuyauvo ngiari taato nnaakukiaiyasidiri nnuuyauvaa iya uuneema ngiari kaapaiyauvaata ngiari yavaa ari vookara ari vookarauyauvaatama finiravai.

⁵ Yisuunna ngiaammuau vooya hama iya uu aataru vooyauvai uuvaara Farisaiyaata kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama Yisuunna tunoo: Aaniira hama i ngiaammuauya ti taato nnaakukiaiyasidiri nnuu aataruuvaa iikiaannee? Aaniira hama iya ngiari yaakuuyauvaa finirama kiada kati yeennaiyauvaa nneeda maisama variaannee?

⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Nnaaruaa vaidi forofetaa Yisayaava ngia huobavainna unakua nnaamuruuyara fafaara roo kuaivo kutaa kuavai vainoo. Yisayaava fafaara roo tunoo:

Anutuuqo tinoo:

Aa gioonna kiaapu aaya

mmaanna kuasiiyauvo koroonno

niiyara yoketaavee kiaavo

hama iya aakiaiyauvo niiyara yoketaainoo.

⁷ Iya vaidiia yaata tinniyaa vai kuaivaa
kiaa mmida kiaanoo:

Anutuuqaa aataruvaivee, kiaivaara
kuminayaa niyara kua yoketaivaa kiaanoo,
tiivaivee.

Yisayaava itaama fafaara reeravai.

⁸ Ngia Anutuuqo tuu aataruuyauvaa pikiada
vaidiia tinniyaa vai aataruuyauvaa iikiaanoo,
tiravai.

⁹ Yisuuva itaa kua kias kioo tunoo: Mo ngia
ngiingii yaata tinniyaa vai aataruuyauvaa iiki-
aaraivaara ngia Anutuuqo tuu kuaivaa ooqoo ki-
aanee?

¹⁰ Nnaaruaa vaidi Musiivaano tunoo: Ngii
kaano koovaitanaara mmuduuya rida tuqinnaa-
tee, kias kioo vo kua voovai tunoo: Fai gioonna
kiaapu voovoono ari kaano koovaitana maisa kua
tiivaa ruputikio putuaivee. Musiiva itaa kua tira-
vai.

¹¹⁻¹² Mo ngiengieenoo kiaanoo: Fai vaidi
voovoono ari kaano koovaitana tuqinnaanara
mmatayaa diaa mminnaivaa iyani yapa
kioo ivaara tinara: Kopaana, tinai ta ee-oo
tikio aikiooma hama ari kaano koovaitana
tuqinnaanaravee. Ngia itaa kua kiaanoo, tiravai.
Iya kopaanavee kiaivaa oyaivo Anutuuqaa
mminnaavai. Yisuuva keenaa iya tunoo:

¹³ Ngia itaida ngiingii taato nnaakukiaiya uu
aataruuyauvo ngiingii yaata tinniyaa vaivaa iiki-
aaraivaara Anutuuqaa kuaivaa hatokaavai. Ngia
itaama iikiaa aataruuyauvo kaayau ari vookara
ari vookarai aataruyauvai vaikiai ngia iikiaanoo,
tiravai.

Aakiaivakidiri nniivaara iya mminnamminnaa

*maisaiyauvaa varaavai**(Matai 15:10-20)*

¹⁴ Yisuuva keenaa gioonna kiaapuuya innasi ngiateera tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Mmuakiaayaso, ni kuaivaa rikiaada arinaima rikiaatee.

¹⁵ Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁶ (Gioonna kiaapu voovoono arinaima kua rikiaivoono ii kua ivaa arinaima rikiaivee,) tiravai.

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kiaapuuya pikioo nnau voovaki vuduu teeda ari ngiaammuauya iva mmatayaa diaa mminnaivaidiri mmataama kioo tuu kua oyaivaara inna yaparauduu rikioo

¹⁸ iya sai tunoo: Ngia gioonna kiaapu kumimakaiya roosiima hama ngii tinniiyauvo rusitivai. Hama ngia arinaima rikiaanoo. Mminnaa voovai mmaanaidiri vaidi aakiaana tuoo kuai ivaara hama mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

¹⁹ Nnaa mminnaiyauvo hama vaidi kaanaivaki-aata kuaivai. Mmanna rasookaivakinaadiri tuoo rukioo mmaanai tuoo kuaivaivee. Yisuuva itaa kua tioo mmuakiaa inneenna nnaiyauvaara yoke-taa yeennayauvai nnaayauvaivee tiravai.

²⁰ Iva kiaa kioo tunoo: Vaidiivaa ari aakiaivakidiri ngioo mmaanai tuoo kuai ivaara mminnamminnaa maisaivaa varaivai.

²¹ Vaidi aakiaivakidiri maisa kuaivo ngioo yaataivaki kuaikio yaata utuoo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Kiaatanna ngiaammuauvo

sabi heera aataruuvo vaidi aakiaivakidiri nniivai. Mmuara vareera aataruuvootama vaidiivaa ruputino putii aataruuvootama

²² vaa nnaata vaati varaivo sabi mmuara heera aataruuvootama vaidi mminnaivaa teeno inna varaataira aataruuvootama vaidi aakiaivakidiri nniivai. Vaidiivo fai kaayau maisamaisai aataruuyauvaa iinno varioo unnakua tioo ari mmammaivaara nnaasu yaata utuoo makemakee sabi nuaira aataruuvaa iinno ari seenaiyara tinara: Ngia ni yaataraiwaara ni nannatainoo, kiaa kioo maisa kuaivaa kuminayaa ari seenaiyara tioo ariiyara mannaka tioo aataru yoketaivaara kaayau kumimakainno varinaravai.

²³ Ii aataru maisa iyauvo vaidi aakiaivakidiri nniivaara kaayau mminnamminnaa maisaiyauvaa varaivaivee, tiravai.

*Gioonnaivo Yisuunnara kutaavaivee tiravai
(Matai 15:21-28)*

²⁴ Yisuuva ii yoosinna ivaa pikioo vioo yoosinna taaravaitana nnutuuvaitana Turu Sitoona vainima vau yoosinnaivaki vioo nnau voovaki hara kioo varioo gioonna kiaapuuya ni teeda niisi ngiaarainnoo kiaa nnauki nnaasu hara kioo variravai. Varuduu vaa ivo vuu nnauvakira iya rikiooduu

²⁵ gioonna voovoono mmagia maisaivo ari raunnaivaa aakiaaki varuuvoono Yisuuva nnuu kuaivaa rikioo akiairaama innasi ngioo varoo inna yuku oyaivaki toorivu yau haroo variravai.

²⁶ Aa gioonna aavo ari voopinnaa gioonnava. Ivo yoosinna Surofoonikiaivakidiri nnira gioonnava. Yisuuva ii gioonna ivaa raunnaivaa

aakiaivaki mmagia maisaivo varuuvaa titano kuaiveera inna yaagueeqama yapara riravai.

²⁷ Yapara ruduu Yisuuva Yutayaiya tauraa rikiooyara aa kua aavaudiri mmataama kioo inna sai tunoo: Kii ta tauraa nnaakaraiya yeennaiyauvaa ngiari mmiaaravee. Iya yeennaiyauvaa varada faiya mmiaarainnoo,

²⁸ tuduu rikioo ivo faivaa roosiima ariiyara yaata utuoo inna sai tunoo: Udaanga-o, a kutaa kuavai kiannanoo. Mo faiya numa nnaakaraiya yeenna nneeda kiaa araiyauvaa terenaivau tuoo kuaiyauvaa porooma nnaavaivee,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A ni kuaivaa sai yoketaama kiannaivaara ai nnauki kuanee. Vaa mmagia maisaivo i raunnaivaakidiri pikioo kuaivaivee,

³⁰ tuduu rikioo ivo ari nnauki vioo tooduu ari raunnaivo ari mmaataivau vauduu vaa mmagia maisaivo innakidiri pikioo ari ipi vioo kieera-vaivee.

Yisuuva yaata duuna hama kua tuuvaa tuqin-neeravai

³¹ Yisuuva yoosinna Turudiri kava vara ranoo ngioo yoosinna Sitoona yaataroo yaakuuvaitana vau yoosinnaiyauvaa nnutuuvo Dikaporiisa yaataroo numa nnoori haruunga Karirayaa mmaagaivau variravai.

³² Varuduu vaidi yaata duuna hama yoketaama kua tuu voovai ari seenaiyaano Yisuunnasi vitada viravai. Vida Yisuuva innayaa ari yaakuuvaa utuaiveera yaagueeqama inna yaparairavai.

³³ Yaparauduu rikioo Yisuuva vaidi yaata duunaiva too gioonna kiaapuuya pikioo innaata

vitoo ari mmaraa voovau dioo vainno ari yaaku oopuuvaitana inna yaataivaitanaki hara rada kioo ari yaaku oopuuvau kuaanuuvaa visi kioo inna mmaakiriivau haroo

³⁴ avuuvaa reeri ngiau too yaikiaivaa haa kiaa kioo inna tunoo: I yaataivo rugooqaivee, tiravai. Aa kua aavaa Yisuuva ari kuaivakidiri Epataa tiravai.

³⁵ Vaidi yaata duunaivaa yaataivo rugooqooduu inna mmaakiriivo yoketauduu kuaivaa tuqinnama tiravai.

³⁶ Tuqinnama tuduu rikioo Yisuuva yaagueeqama gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee, kiaa yaagueeqama tuduaata vuaiha oro makemakee ngiari seenaiya kiaa mmiravai.

³⁷ Kiaa mmuduu rikiada ivaara kaayauma nnikiaraida tunoo: Ari mmaraa mmoori ii ivo inna yoketaa mmoorivai iivai. Iva yaata duunaiya iikiai iya tuqinnama yaata rikiaavai. Iva hama kua tiraiya iikiai iya tuqinnama kua kiaavaivee, tiravai.

8

Yisuuva vaidi kaayau (4000) yeenna mmiravai (Matai 15:32-39)

¹ Vo suai voovaki gioonna kiaapu kaayauya nu-unauduu yeennaivo vaa taika kiooduu Yisuuva ari ngiaammuauya innasi ngiateera iya tuduu innasi nnuduu iya tunoo:

² Gioonna kiaapuuya taaravooma suaivaa ni tasipama nookiaavovo vaa yeennaiyauvo taika kiaivaara na iyara boo kiaunoo.

³ Fai na kati iya ngiari yoosinnaiyauvakira titanai vida hama yeenna nneeraida vikio aataru tammaivaki iya avuuyauvo ngioo vi ngioo viinai sabi yuku raaravai. Vooya ngiari yoosinnadiri hokoba aataruuvau niisi nniravaivee,

⁴ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Mo aa koo mmuyai gaanga yoosinna aavau ta deevakidiri kaayau yeennaiyauvaa varada aa gioonna kiaapu aaya mmikiai nnaarannee?

⁵ tuduu rikioo iya yapara ruoo tunoo: Naana bereetayauvai ngiisi vainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Bereeta yaaku saivai karasaidiri taaravaitana vainoo,

⁶ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya mmatayaa variateera tuduu mmatayaa varuduu yeenna bereetaiyauvaa yaaku saivai karasaidiri taarama tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kиа kioo bereetaiyauvaa kusiinnonno kioo gioonna kiaapuuya mmiateera ari ngiaammuauya mmuduu iya mmiravai.

⁷ Iya mmi kiada tavau kiisa vooyauvai tu kiada vauduu Yisuuva Anutuuqaata kua yoketaivaa kиа kioo ari ngiaammuauya tunoo: Gioonna kiaapuuya mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmuduu nnooduduu iya au-saiyauvo rasituduu ari ngiaammuauya yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaaku saivai karasaidiri taara utuavaitanaki rum-mua yapa kieeravai.

⁹ Gioonna kiaapu ivaki yeenna nnooya kaayau (4000) variravai.

¹⁰ Yisuuva gioonna kiaapuuya titooduu vuduu iya vuu saivaata ari ngiaammuauyaatama kanu-

uvaki karoo varioo yoosinna pinaivaa nnutuuvo Daramanutaa viravai.

Farisaiya Anutuuqaa mmoori ari vookarau-vaara Yisuunna yaparairavai

(Matai 16:1-4)

¹¹ Farisai vaidi vooya Yisuunnasi nnida inna iida taaraivaara inna yaparaida tunoo: A Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa iinai ta teeda kiaara: Anutuuqaa yaagueeqaivo i tasipaikiainna iikiannanoo, kiaravee,

¹² tuduu Yisuunna ausaivo kaayau mmuaararooduu tunoo: Ngia gioonna kiaapu makee variaya Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaraivaara ni yapara kiaanoo. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngia makee variaya hama Anutuuqaa mmoori ari vookaraivaa taaravaivee,

¹³ kiaa kioo iya pikioo kava kanuuvaki karoo varioo nnoori haruungaivaa sainai vioo variravai.

Yisuuva Farisaiyaraata Herootaa nnaagiai nu-airaiyaraatama tiravai

(Matai 16:5-12)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammuauyaata nnoori haruungaivaa sainai vioo varuduu ari ngiaammuauya vo bereeta vooyauvaara taunnu kiada mmuaa bereetavai nnaasu varada kanuuvaki yapa kiada varada viravai.

¹⁵ Yisuuva yaagueeqama iya tunoo: Rikiaatee. Vaidi Farisaiyaata Herootaa nnaagiai nu-airaiyaata puuqaira yeennaivo bereeta aaki-aivaki too yootaivaa roosiivaara tuqinnama haitatuukiatee,

¹⁶ tuduu rikiada ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Hama ta nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnaivaara ivo itaa kua tinoo,

¹⁷ tuduu rikioo Yisuuva ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmuu kuaivaa arinaima rikioo iya tunoo: Ngia aaniiraida ngiingii kiaa mmi ngiingii kiaa mmiida kiaanoo: Ta hama nnoonnama bereetaiyauvaa varada ngiaunnanoo, kiaannee? Ngia homooda hama arinaima niiyara rikiaannee? Ngii vuatinniiyauvo yaagueeqainnonnee?

¹⁸ Ngii avuuyauvo vaikiai hama ngia tuqin-nama taavai. Ngii yaataiyauvo vaikiai hama ngia tuqinnama rikiaavai.

¹⁹ Na yaaku sai bereetayauvai vaidi kaayau (5000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utu-ayauvai vairavainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ta utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama yapa kieeravaivee,

²⁰ tuduu rikioo tunoo: Na bereeta yaaku saivai sainaidiri taarama kusii kiee vaidi kaayau (4000) mmiaivaara vaa ngia taunnu kiaannee? Yeenna nneeda kioo arai yatiiyauvaa ngia rupi nuunama utuaiyauvaki ruuyauvo naana utuayauvai vairavainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Ta utua yaaku saivai karasaidiri taarama rummua yapa kieeravaivee,

²¹ tuduu rikioo ivo ari vookarau mmooriivaa uuvaara iya tunoo: Itaama vaikiai hama ngia arinaima rikiaanoo, tiravai.

Yisuuva Betesaitaa vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai

22 Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaam-muauyaatama nnidada yoosinna Betesaitaa ivaki nnida tooduu gioonna kiaapuuya vaidi avu huru-utauvaa vitada Yisuunnasi nnida inna utuaneera innaata kua yaagueeqama tiravai.

23 Kua yaagueeqama tuduu Yisuuva rikioo vaidi avu huruutauvaa yaakuuvau utuoo vitoo yoosinna tooyaivaki kioo inna avuuvaitanau kuaanuuvaa visi kioo innayaa ari yaakuuvaitana utuoo inna yaparainno tunoo: A vo mminnaa voovai taannano i avuuyau vainnee?

24 tuduu rikioo vaidiivo reeti too tunoo: Na vaidiiaa taukai yatari roosiikiaaya nookiaavaivee,

25 tuduu rikioo Yisuuva keenaa ari yaakuuvaitana inna avuuvaitanau utuduu ivo ari avuuvaa puaisa tooduu avuuvaitana yoketauduu ivo mmuakiaa inneennavai kooyaa teeravai.

26 Kooyaa tooduu Yisuuva inna tunoo: Ai nnauki safuuma viee sa yoosinnaivaki nookianee, tiravai.

*Petorooso kua kutaivaa Yisuunnara tiravai
(Matai 16:13-20; Rukaaso 9:18-21)*

27 Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaam-muauyaatama ivakidiri pikiada yoosinnaiyauvo Kaisariaa Piripii vainima vauyauvakira vida varida Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Gioonna kiaapuuya niyara dee vaidivainnee kiaa kiada dataa kuaida kiaanee?

28 tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vooyaano kiaanoo: Yuvuaano nnoori apira vaidivaivee, kiani vooyaano kiaanoo: Irayaavavee, kiani vooyaano kiaanoo: Ari vo forofetaa vaidivaivee, kiaanoo,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya yaparainno tunoo: Mo ngieeta niyara dataa kuaida kiaannee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: A vaidi Anutuugo i mmataama kiokuavee,

³⁰ tuduu rikioo yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Sa aa kua aavaa niyara gioonna kiaapu-uya kiaa mmiatee, tiravai.

Yisuuva mmamma nniitareeraivaa varoo puti-naraivaara tiravai

(Matai 16:21-28; Rukaaso 9:22-27)

³¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaammuauya kua kooyaa kiaa mmioo tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai kaayau mmamma nniitareeraivaa varaanaravai. Fai vaidi yokovaiyaatama vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama Anutuugaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiiaatama ni ooqoo tikiai vaidiia ni ruputikiai na putino taaravooma suaivo taikanai na keenaa diitaanaravaivee,

³² kiaa kioo aa kua aavaa kooyaa iya kiaa mmuduu Petorooso inna vitoo mmaraa voovau oro kioo inna yaagueeqama tiravai.

³³ Inna yaagueeqama tuduu rikioo Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya too Sataango Petoroosaa tasipoovaara yaagueeqa kuavai Petoroosaa tioo tunoo: Sataango, ngieera kuanee. I yaataivo vaidiia yaataivaa roosiinoo. Hama Anutuugaa yaataivo itaama vainoo, tiravai.

³⁴ Yisuuva itaa kua kiaa kioo gioonna kиаapuuyaata ari ngiaammuauyaatama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ni nnaagiai nninaree tioo fai ari yaata utira

aataruuvaara ooqoo tioo gioonna kiaapuuya ni-iyara inna ruputikio na putuauneema ivo puti-naraivaara ee-oo tioo ni nnaagiai ngiaivee.

³⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmatayaa variraivaara yaagueeqama yaata utuoonnonno fai yapooma hama ivo tupatupaa varinaraivootainaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari mmatayaa variraivaara yaata utirainno niyaraata ni mmayaayaivaaraatama putinaraivaara ee-oo tiivo fai tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ariiyara nnaasu yaata utuoo mmuakiaa mmatayaa diaa mminnamminnaiyauvaa varoonnonno hama tupatupaa variraivaara yaata utirainno putuoo fai dee irisai yoketaivaa Anutuugaasidiri varaanarannee? Fai hama varaanaravaivee.

³⁷ Gioonna kiaapu voovoono hama yopeema irisai mminnaivaadiri Anutuugaa mmioo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee.

³⁸ Aa variaa suai aavaki gioonna kiaapuuya kaayau koonnama varida hama Anutuugaara yaagueeqakiaano. Aqaa suai aavaki fai gioonna kiaapu voovoono niyaraata ni kuaivaaraatama inna mmamma maisainai fai yapooma Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvo keenaa mmatayaa kava vara ranee tiee innara mmamma maisainaravai. Fai na ni Napoonna mmeekia ari vookaraivoota aangeraa yoketaiyaatama tiinaravaivee, tiravai.

9

¹ Yisuuva itaa kua kiaa kioo iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna

kiaapu vooya aavaki variैया hama putirama kiada varida teekio Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diraiivo ari yaagueeqaivaa tasipama tiinai teeda taaravaivee, tiravai.

Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai

(Matai 17:1-13; Rukaaso 9:28-36)

² Yapooma yaaku saivai sainaidiri mmuaa suaivai taika kiooduu Yisuuva Petrooso Yakooopo Yuvuaanainna vitoo taapi hokobaivaura ngiarivana nnaasu viravai. Iya vidada oro ivau dida vaidata tooduu Yisuunna mmammaivo hanigioo ari vookarairavai vauduu

³ inna uyira rairaiyauvo poosainno pinaama mmannaammannairavai. Fai hama vaidi mmatayaa voovoono yopeema buruqa poosaivaa finino inna uyira raira poosaiyauvaa roosiinaravai.

⁴ Itaama vauduu Yisuunna ngiaammua taaravoomaivaitana tooduu nnaaruaa vaidi putuu-vaitana Irayaaya Musiyya Yisuunna tasipama kua tiravai.

⁵ Iya kua tida varuduu Petrooso iya kuaivaa rikioo mmaraa kuaivaa Yisuunna kiaa mmioo tunoo: Nnoonna-o, ta aavaki variaunnano ti yoketainoo. Kii ta unnakua nnau taaravooma heekaaravee. Aini voovai heekada Musiinnani voovai heekada Irayaannani voovai heekaaravaivee,

⁶ kiaa kioo ivoota ari tasipoovaitanaatama kaayau aatuukiaivaara Petroosaa yaataivo vuennauduu rikioo itaa kua tiravai.

⁷ Itaa kua tuduu namaivo iya rummua apu kioo vauduu Anutuuoqaa kuaivo nama aakiaidaadiri

tuoo tunoo: Inna ni Maapu tuanaivovee. Innara na mmuduuya ruauvovee. Inna kuaivaa rikiaatee,

⁸ tuduu akiairauduu buaa buaida tooduu hama taaravaitanaatauduu Yisuuva ari mmuaavai iya tasipama dioo vairavai.

⁹ Dioo vauduu teeda diitada ivaatama taapi-ivau pikiada tiida varida Yisuuva yaagueeqama iya kiaa mmioo tunoo: Makee ngia taivaara sa gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvono yapooma putuee kava diitanai teeda ngia makee taivaara gioonna kiaapuuya kiaa mmiatee,

¹⁰ tuduu inna kuaivaa rikiada hama vo gioonna kiaapuuya kiaa mmirama kiada iya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo yapooma na putuee kava diitaanavee tii kua oyaivo dee kua oyaivainnee?

¹¹ kiaa kiada Yisuunna yaparaida tunoo: Anutu-uqaa kua mmaanna kiaa mmira vaidiiva kiaanoo: Irayaavannaadee tauraa tiinaravai. Tiino Anutu-uqo mmataama kioo vaidiivo nnaagiai tiinaravaivee, kiaa kuaivo aaniira iya itaa kua kiaannee?

¹² tuduu rikioo Yisuuva iya kua sai tunoo: Kutaavai. Vaidi voovono Irayaanna roosiivoono tauraa ngioo mmuakiaa mminnaivaa safuunaraivo nninoo. Mo Vaidiivaa Mmaapuuvaa tuu kuaivo dataamainno vainnee? Anutu-uqaa kua fafaaraivo vainno ataa kua tunoo: Gioonna kiaapuuya Vaidiivaa Mmaapuuvaa mmamma nniitareeraivaa inna mmida innara oooqoo tida nniki rakammuaaravaivee, tuuvaara yaata utuatee.

¹³ Na ngii giaa ngii miaunoo. Vaa Irayaanna

roosuuvo nnuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari iikiatau mmoori maisaivaa iiravai. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno innara tuuvaa kaanaivaa iiravaivee, tiravai.

Yisuuva mmagia maisaivo varuu ngiaammua-uva tuqinneeravai

(Matai 17:14-21; Rukaaso 9:37-43a)

¹⁴ Yisuuva ari ngiaammua u taaravoomaidootama tiida ngiari seena ngiaammua uyaatama sunaara tuma tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiaammua uya suvuai kiooduu Anutuugaa kua mmaanna kua mmira vaidiiyaata Yisuunna ngiaammua uyaatama ngiariiki ngiariiki kua yaagueeqama tiravai.

¹⁵ Kua yaagueeqama tida varuu saivaatama mmuakiaa gioonna kiaapuuya tooduu Yisuuva tuuduu kaayauma nnikiaraida innasi seenada vida tunoo: Vainna ngiannanee?

¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva ngioo ari ngiaammua uya tunoo: Ngia aanii kuavaida iyaata kua yaagueeqama kianne?

¹⁷ tuduu rikioo vaidi voovono gioonna kiaapuuya aakiaivakidiri inna avaivaa sai tunoo: Vitaira-o, ni maapuuvaa aakiaivaki mmagia maisaivo hara kioo varikio hama kua tiivaara na inna vitee aisi ngiaunoo.

¹⁸ Vo suai voovaki mmagia maisaivo inna ruputikio putuoo vainno avaivaa kiriti kiriti tikio taara kuaanuuvo tiikio yuku yaakuuvaa raduda tu kioo vaivai. Mmagia maisaivaa tita kikio kuaiveera na i ngiaammua uya kiaukai hama iya yopeema titaavaivee,

¹⁹ tuduu rikioo Yisuuya inna kuaivaa sai tunoo: Ngia makee variaa gioonna kiaapuuya hama ngia niyara kutaavaivee tiraidaida koonnamaida variaanoo. Na hokoba suai ngii tasipama hara kiee variaukai hama ngia niyara kutaavaivee ki-aavai. Fai na naana suai ngii tasipama hara kiee varinanai ngia niyara kutaavaivee kiarannee? Na ngii tasipama hara kiee variee ngia ni kuaivaa rikiaaraivaara na faannaina variaunoo. Ngiaammuauvaa vitada niisi ngiatee,

²⁰ tuduu rikiada inna vitada innasi nniravai. Vitada nnuduu mmagia maisaivo Yisuunna too saivaata ngiaammuauvaa ruputuduu putuoo vainno hanigiaanigieennonno vauduu taara kuaanuuvo avaivakidiri tiiravai.

²¹ Yisuuva inna koonna tunoo: A taannano naana suai nnaakaraivo ataama variinnee? tuduu rikioo inna koova Yisuunna sai tunoo: Nnaakaraivo meediyaa ari itaama varivai.

²² Airi suai mmagia maisaivo ni maapuuvaa ruputu kiaanara iinno inna ruputu ikiana yapoo nnoorina ruputu yapaivai. Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipanai ta yoketaama variaaravee,

²³ tuduu rikioo Yisuuva tunoo: A niyara kian-nanoo: Fai aikiooma yaagueeqaivo i tasipanai tiyara boo tiee ti tasipaantaravee, kianna kua oyaivaa datai kuavainna a itaa kua kiannannee? Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaara kutaavaivee tioo fai mmuakiaa mmoori aataruuvaa tinara: Ni tasipaantaravee tino rikioo fai inna tasipaantaravaivee,

²⁴ tuduu rikioo nnaakaraivaa koova akiairauduu puaisakama kua tioo tunoo: Na

kiisama aiyara kutaavaivee kiaunoo. A ni tasipanai na pinaama aiyara kutaavaivee tinaravee,

²⁵ tuduu rikioo Yisuuva gioonna kiaapuuya nnida iya suvuai kiaara uuvaa too mmagia maisaivaa yaagueeqama tunoo: A mmagia maisa hama yaata avainnaataikua varianna-o, na tinai ngiaammuauvaa aakiaivakidiri pikiee tiee kuanee. Sa keenaa innaki ngianee,

²⁶ tuduu rikioo mmagia maisaivo ngiaammuauvaa ruputuduu kai kai vuu vuu tuoo putuoo vainno hanigiaanigieenno vauduu mmagia maisaivo innakidiri vioo kieeravai. Vioo kioodoo ngiaammuauvo vaidi putiraiya roosiima vauduu gioonna kiaapu vooya tunoo: Vaa putivaivee,

²⁷ tuduu Yisuuva numa inna yaakuuvaudiri vararu utuduu diiteeravai.

²⁸ Diitooduu Yisuuva gioonna kiaapuuya pikioo nnauvaki vioo kioodoo ari ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Mo dataama vaikioonno mmagia maisaivaa ta titaunnano hama kuainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Yaaku vareeraivaara yaagueeqaira vaidiivoono fai aa mmagia maisa aavaa roosiivaa titano kuanaravai. Kumina vaidi voovoono fai hama yopeema titano kuanaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinaraivaara keenaa tiravai
(Matai 17:22-23; Rukaaso 9:43b-45)*

³⁰⁻³¹ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaammuauyaatama ii yoosinna ivaki pikiada tuma Karirayaa mmataivaki nuaida varuduu Yisuuva

ari kua oyaivaa iya kiasa mminaraivaara iya vitoo nuairavai. Nuauduu gioonna kiaapuuya ivo kuanara kuaivaa rikieevoora ari ngiaammuauya nnaasu vitoo nuairavai. Vitoo nuainno varioo iya kiasa mmioo tunoo: Fai vaidi vooyaano Na Vaidi-ivaa Mmaapuuvaa ni vitada vaidi vooya mmikiaia iya ni ruputikiaia na putino taaravooma suaivo taikano Anutuugo tinai na keenaa diitaanaravaivee,

³² tuduu rikiada hama iva tuu kua oyaivaa arinaima rikieerama kiada oyaivaara iya inna yapara kiaaraivaara aatuuravai.

*Yisuunna ngiaammuaudo kieeta vari-
aaraivaara inna yaparairavai*

(Matai 18:1-5; Rukaaso 9:46-48)

³³ Aatuuda iyaata Yisuuvaatama vidada yoosinna Kapanama oro nnau voovaki dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya yaparainno tunoo: Ngia aataruuvau nnida varida aanii kuavai ngiingiiki ngiingiiki yaagueeqama kiaannee?

³⁴ tuduu rikiada iya kua seemuaa variravai. Vaa iya aataru tammaivau ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Deevono ari seenaiya yaataroo kieetavai varinarannee? tuuvaara iya hama inna kua sai tiravai.

³⁵ Hama inna kua sai tuduu Yisuuva hara kioo varioo ari ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Fai gioonna kiaapu voovono ngii tauraavai varinaree tioo mmuakiaaya mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima varioo nnaagiai tuanaavai varinaravaivee,

³⁶ kīaa kīoo nnaakaraivaa vitoo ngiari tam-
maivaki yapa kīoo varau tu kīoo vainno iya tunoo:

³⁷ Fai gionna kiaapu voovoono niyara
mmuduuya ruaivaara aa nnaakara aavaa roosii
voovaara tuqinnaivoono inna niyaraatama
tuqinnainoo. Niiyara tuqinnaivoono hama
niiyara nnaasu tuqinnaivai. Ni titoovaaraatama
tuqinnaivaivee, tiravai.

*Hama ti nnammutuaavai variivoono ti seenavai
varivai*

(Rukaaso 9:49-50)

³⁸ Tuduu Yuvuaano Yisuunna tunoo: Vitaira-
o, ta taunnano vaidi voovoono i nnutuuvaa
tīoo vaidīya aakīakidiri mmagia maisaiyauvaa
titaikiai kuaavai. Iqii vaidi ivo hama ti tasi-
pama nuai vaidivaara tida ta innara ooqoo kīaun-
navaivee,

³⁹ tuduu rikīoo Yīsuuva tunoo: Sa ivo ii
mmoōriivaara ooqoo kīatee. Vaidi voovoono
ni nnutuuvaa tasipama Anutuūqaa mmoōri
ari vookaraama iira mmoōriivaa iinno hama
akiāiraama niyara maisavee tinaravai.

⁴⁰ Gionna kiaapu voovoono hama ti kuaivaara
ooqoo tiivoono inna hama ti nnammutuaavai. Ivo
inna ti seenavai.

⁴¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na
Yīsuu Kirisiinna ngia ni nnaagiai nookīaivaara
vaidi voovoono nnoōriivaa vita ngii miivo fai iri-
sai yoketaivaa varaanaravaivee, tiravai.

*Gionna kiaapuuya aataru maisaivaara haru-
ruaavai*

(Matai 18:6-9; Rukaaso 17:1-2)

⁴² Yisuuva itaa kua kiaa kioo kava tunoo: Aa nnaakara kiisa aaya niyara kutaavaivee kiaa aaya roosiima gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaa vaidi voovoono iva aataru yoketaivaa pikiaiveeraivaara inna yaparaivo inna aataru maisavai. Fai tauraa hama vaidiivo inna yaparaira suaivaki vaidiiva numa ivo nnaakaraivaa yaparainarainnoo kiaa sikau pinaivaa varada dutuyu inna nnuunaivaki haru kiada nnoori haruungaivaki kagaari kikio ivaki vainno putiivo inna aataru yoketaavai.

⁴³ Itaama vaikio fai i yaakuuvaadiri a reeti utu reeri utinarainnoo kiaa ivaa mmuaanaa hatoka kiee kakumavai tasipama variee a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoketaavai. Fai i yaakuuvaitana vainai ikiaivo tupatupaa too variivaki kuanaraivo inna maisavai. Ikiaivo tupatupaa too variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravai.

⁴⁴ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiavo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁵ Fai i yukuuvoono i vitoo maisa aataruuva nuainarainnoo kiaa mmuaanaa ivaa hatoka kiee mmanna apavai tasipama variee yapooma a tupatupaa variraivaa varaanaraivo inna yoke-taavai. Fai i yukuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo inna maisavai.

⁴⁶ (Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio ikiavo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.)

⁴⁷ Fai i avuuvaadiri mminnamminnaa mai-

saivaa tee varaanarainnoo kiaa mmuaanaa i avu-
uvaa ranigaama kagaari kiese saivai huruutavai
vainai yapooma Anutuuqo gioonna kiaapuuyara
dira yoosinnaivaki kuanaraivo inna yoketaavai.
Fai i avuuvaitana vaida ikiana i kagaari kiaaraivo
inna maisavai.

⁴⁸ Ivaara Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno
tinoo: Mmimmiiyauvo tupatupaa nuaikio iki-
aivo tupatupaa too nnaasu variivaa hama vaidi
voovoono yopeema rasuunaravee, tiivai.

⁴⁹ Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara mmamma
nniitaraivaa ikia teera roosiima varaivo yorokuu-
vaa haateeraivaa roosiivai.

⁵⁰ Yorokuuvo inna yoketaa mminnaavai. Fai
yorokuuvo vainnonno maisainai fai ngia aani-
ivaadiri iikio kava yoketainarannee? Hama
yopeemavee. Ngia yoroku yoketaa vaivaa roosi-
ima varida ngii seenaiyaatama ngiingiiyara ngi-
ingiiyara kua yoketaivaa tida ausa nuufa varada
variatee, tiravai.

10

Yisuuva nnaata pikieera kuaivaa tiravai
(*Matai 19:1-12; Rukaaso 16:18*)

¹ Yisuuva ii yoosinna ivaki pikioo Yutayaa
mmataivo nnoori Yorotaanaivaa sainai vaupin-
nai viravai. Vuduu rikiada keenaa gioonna kiaa-
puuya inna teeda innasi numa varuduu too ivo ari
tirayaama kuaivaa iya kiaa mmiravai.

² Kiaa mmuduu vaidi Farisai vooya innasi nnida
ivo kuaivaa koonnama kiaiveera inna yaparaida
tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo
tinara aataruuvo vainnee? Vara hama vainnee?

³ tuduu rikioo Yisuuva sai iya yaparainno tunoo: Musiiva mmaanna tuu aataruuvo dee aataruvainno ngii giaa ngii muunnee?

⁴ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaa pikiaanaree tioo ooqoo tira yanaivaa fafaara raa kioo inna mmioo titano kuaiveera kuaivaa Musiiva aikioovee kiaa kioo ee-oo tiravaivee,

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia vaidi Yutayaiya ngii ausa vuatinniiyauvo yaagueeqauvaara Musiiva ii aataru ivaara ee-oo tioo fafaara reeravai.

⁶ Nnaaru Anutuugo ngiau mmataivaa uu suaivaki hama ii aataru ivootairavai. Anutuugaa fafaara roo kuaivo vainno ataa kua tiṅoo: Anutuugo vaidiivaa iinno gioonnavaa iiravai.

⁷ Ivaarainno fai vaidiivo ari kaano koovaitana pikioo nnaataivaa varoo

⁸ inna tasipama mmuaakaraivaitana variaaravaivee, tiivai. Ivaitana hama taaravaitana varirama kiada mmuaavaitana variaavai.

⁹ Anutuugoono vaa taaravaitana nuunama kiakiai mmuaavaitana variaivaitana sa vuaivo vuaivaa pikino sa vuaivo vuaivaa pikiaivee. Sa vaidi voovoono ivaitana vara mmarammaraama yapaivee, tiravai.

¹⁰ Nnaagiai Yisuuva ari ngiaammuauyaatama nnauvaki varuduu rikiada ari ngiaammuauya iqii kua ivaara keenaa inna yaparairavai.

¹¹ Yapara ruduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ari nnaataivaara ooqoo kiaa kioo karaasa voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innaki vaivai. Ari nnaata tuanaivaara maisa aataruuvaa iivai.

¹² Gioonna voovoono ari vaatiivaara ooqoo kiaa kioo vaidi voovai varaikio mmuara vareera aataruuvo innakiaatama vaivaivee, tiravai.

*Yisuuva nnaakaraiyara kua yoketaivaa tiravai
(Matai 19:13-15; Rukaaso 18:15-17)*

¹³ Yisuuva nnaakaraiya mmammaiyauvunu utuaiveera gioonna kiaapu vooyaano ngiari nnaakaraiya vitada innasi nnida varuduu inna ngiaammuauya iya ooqoo tiravai.

¹⁴ Ooqoo tuduu rikioo Yisuunna nnannatooduu ari ngiaammuauya tunoo: Pikikiai nnaakaraiya niisi ngiatee. Sa iya ooqoo kiatee. Nnaakaraivo kuaivaa rikioo ivaa iivaa roosiikiai gioonna kiapuuya fai Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaki kuaaravai. Ivaara sa aa nnaakara aaya ooqoo kiatee.

¹⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Nnaakaraiya akiairaama kuaivaa rikieeraivaa roosiima fai hama gioonna kiaapu voovoono inna roosiima iinno Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara diravaara kutaavaivee tiivoono fai hama Anutuuoqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravaivee,

¹⁶ kiaa kioo nnaakaraiya sootu utuoo iyayaa ari yaakuuvaitana utuoo tunoo: Anutuuoqo ngii tasipaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi hoona suvuauvaata kua tiravai
(Matai 19:16-30; Rukaaso 18:18-30)*

¹⁷ Yisuuva itaa kua kiaa kioo aataru ari rikioovau kuane kuaa vuduu vaidi voovoono seenoo innasi ngioo inna yuku oyaivaki numa inna avunni dioo vainno toorivu yau hara kioo vainno inna yaparainno tunoo: Vitaira vaidi

yoketaa-o, dee mmoorivai na iina tupatupaa variraivaa varaanananee?

¹⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aaniira niyara yoketaavaivee kiannanee? Anutuugo mmuaavoono nnaasu yoketaavai varinoo. Hama vaidi mmatayaa diaa voovoono yoketaavai varivai.

¹⁹ Mmaanna tuu kuaivaa vaa a rikiaannavai. Sa gioonna kiaapu voovai ruputino putuaivee. A vaa nnaata vaati varaannaikua sa mmuara heera aataruuvaa iikianee. Sa voovai mminnaivaa mmuara varaanee. Sa unnakua kianee. Sa mmuara varee nakaaraivaa unnakua kianee. Ai kaano koovaitanaara tuqinnaanee,

²⁰ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, vaa na ngiaammuaui kiisayaa varia ree ngiee ngiee makee na yokeena aa mmuakiaa kua mmaanna aayauvaa tuqinnama iikiauvaivee,

²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna too vainno innara mmuduuya ruoo tunoo: Mmuua aataruvai hama a iikiannavai. Diitee viee ai mminnamminnaa mmuakiaayauvai varee vaidi vooya mmiee irisai sikauyauvaa varee mmanna haipu gioonna kiaapuuya mmianee. Mminoonno i irisai yoketaivo ngiau aapu vainaravaivee. A iya mmi taika kiee ngiee ni nnaagiai nookianee,

²² tuduu rikioo vaidiivo ari hoonahaanaiyauvo kaayauma vauyauvaara yaata utuoo nniki apu varoo hanigioo ausa mmuaararoovaa tasipama viravai.

²³ Vuduu Yisuuva hanigia ari ngiaammuauya kiaa mmioo tunoo: Gioonna kiaapu kaayau hoona suvuaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikio kaayauma iya mmuaararaanaravaivee,

²⁴⁻²⁵ tuduu rikiada ari ngiaammuauya iva tuu kuaivaa rikiada nnikiaraida rikiooduu Yisuuva vo kuavai tunoo: Ni ngiaammuauso, gioonna kiaapuuya Anutuugo iyara dira yoosinnaivaki kuaaree kiaa iikiaavo kaayauma iya mmuaararainoo. Puara pinaivaa nnutuuvo kameraivo kuatiri aataruuvaki kuanaree kiaa iikio inna mmuaararainoo. Gioonna kiaapu kaayau hoonahaana suvuaivo Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaree kiaa iikio kaayauma inna mmuaararainoo,

²⁶ tuduu rikiada ari ngiaammuauya pinaama nnikiaraida inna tunoo: Mo dataama vari gioonna kiaapuvoono Anutuugaa yoosinnaivaki aikiooma kuanarannee?

²⁷ tuduu rikioo Yisuuva iya too vainno tunoo: Mmatayaa diaiya Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki hama yopeema ngiari- naidiri kuaaravai. Anutuugoono tinai fai iya kuaaravai. Anutuugo fai mmuakiaa mmoorivai aikiooma iinaravaivee, tiravai.

²⁸ Tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Mo vaa ta ti gioonna nnaakaraata ti mminnaa mmuakiaayauvaatama pikiada i nnaagiai nookiaunnao,

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Na kua kua- taavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai niyaraata ni mmayaaya yoketaivaaraatama gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa pikioo ari kata vayaiya pikioo ari nnunna nnayaiya pikioo ari kaano koovaitana pikioo ari nnaakaraiya pikioo ari mmataiyauvaa pikioo

³⁰ fai aa makee ta variaunna suai aavaki fai irisai iyauvaanikaraama kava kava kaayauneetu

varoo nnauyauvaa varoo ari kata vayaiya vitoo ari nnunna nnayaiya vitoo ari kaanokiaiya vitoo ari nnaakaraiya vitoo mmataiyauvaa varaanaravai. Fai iyauvaa varanai ni kuaivaara vaidiyya mmoori maisaivaa inna mmikio kaayau mmuaararaivaatama varaanaravai. Fai yapooma nnaagiai variaara suaivaki ivo tupatupaa variraivaa varaanaravai.

³¹ Anna makee kaayau gioonna kiaapu tauraa variyaiya fai nnaagiai variaaravai. Anna makee kaayau gioonna kiaapu nnaagiai variyaiya fai tauraa variaaravaivee, tiravai.

*Yisuuva ari putinara kuaivaa kava tiravai
(Matai 20:17-19; Rukaaso 18:31-34)*

³² Yisuuva itaa kua kiasa kioo ari ngiaammuauyaatama Yerusareema aataruuvau vida varuduu Yisuuannaadee tauraa vuduu iya hama aatuura kati Yerusareema vuuvaara ari ngiaammuauya nnikiarairavai. Nnikiarauduu gioonna kiaapu iya nnaagiai nnuuya aatuuravai. Aatuuda varuduu Yisuuva ari ngiaammuauya vitoo voovau kioo ngiari nnaasu sudu varida vaidiyya inna iikiaara mmooriivaara iya kiasa mmioo

³³ tunoo: Rikiaatee. Ta Yerusareema kuaara iikiaunnaano. Ta ivaki vikio fai vaidi voovono Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmiraiyaatama kooyaa ni vitainai iyaano na putinaraivaara kua yeena rau kiada ngiari voo-
innaiya mmikiai

³⁴ iya niyyara raida kuaanuuvaa niyyaa visida ni ripiida ni ruputu kikiyai na putinaravai. Na

putino taara suaivaitana taikano vooma suaivaki
Anutuuqo tinai na keenaa diitaanaravaivee.

*Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunna yaparairavai
(Matai 20:20-28)*

³⁵ Tudu rikiada Sevetainna mmaapuuvaitana
Yakoopaya Yuvuaanaya Yisuunnasi numa tunoo:
Vitaira-o, ta titiyyara i yaparakiaunna kuaivaa ti-
ini iikianee,

³⁶ tuduu rikioo Yisuuva ivaitana yapara ruoo
tunoo: Na aaniivai ngiivaitanaani iikiaiveeraida
ngia kianne?

³⁷ tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: A
gioonna kiaapuuyara dinaraivaki a tinai ta i tasi-
pama variaaravai. Vuaivo i yaaku yaadudain-
ningiaa varino vuaivo i yaaku geedainningiaa
varinaravaivee,

³⁸ tuduu rikioo Yisuuva sai tunoo: Ngia ni ya-
parakiaa kua oyaivaa hama arinaima rikiaanoo.
Na nnoori toori kapikaraivaa nnaanara iikiau-
vakidiri ngieevaitanaata nnaaranee? Vaidiyya
nnoori apira suaivaki nnooriivo iya rummua apu
kiaineema mmamma nniitaraivo ni rummua apu
kiaivaa ngieevaitanaata varaaranee?

³⁹⁻⁴⁰ tuduu rikiada sai tunoo: Fai ta nneeda
varaaravaivee, tuduu rikioo Yisuuva ivaitana
sai tunoo: Aikioovai. Ni nnoori toori
kapikaraivakidiri fai ngieevaitanaata nnaaravee.
Vaidiyya nnoori apira suaivaki nnooriivo iya
rummua apu kiaineema mmamma nniitaraivo
ni rummua apu kiaivaa ngieevaitanaata
varaaravee. Inna aikioovai. Vaidiivaitana
vuaivo ni yaaku yaadudainningiaa varino vuaivo
ni yaaku geedainningiaa varinaraivo hama

na nakaaraivaa roosiima ee-oo tinai ivaitana variaaravai. Ii mmaata ivaitana ni Napoova vaidiiyani teerama kiaivaitana fai mminai varada variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Nnaagiai ari ngiaammuau saido yaakuuvaitana Yakoopaya Yuvuaanaya tuu kuaivaa rikiooduu kaayauma ivaitanaara iya nnannateeravai.

⁴² Nnannatooduu Yisuuva ari ngiaammuau mmuakiaaya aayanna tuduu innasi nnida nuunauduu iya tunoo: Vaa ngia taavai. Ngiari voopinnaiya kieeta vaidiiya ngiari seenaiyara yaagueeqama diaani ngiari nnoonnaiya iyara diaavai.

⁴³ Itaama iikiaa aataruuvo sa ngiiki vaki-aivee. Ngiikidiri vaidi voovoono ngii kieetavai varinaree tioo mmuakiaaya ngii mmoori vareera ngiaammuauvai varinaravai.

⁴⁴ Ngiikidiri vaidi voovoono ngii tauraa varinaree tioo sikaunnaadiri yookaama kioo mmoori varaaneera viteera ngiaammuauvai roosiima varinaravai.

⁴⁵ Gioonna kiaapuuya ni mmooriivaa varaaraivaara hama Na Vaidiivaa Mmaapuuvo tiiravai. Na mmuakiaa gioonna kiaapuuya mmoori varee iya mminnamminnaa maisaiyauvaa irisaivaara putuee iya vitee yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravaivee, tiravai.

*Yisuuva vaidi avu huruutauvaa tuqinneeravai
(Matai 20:29-34; Rukaaso 18:35-43)*

⁴⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo ari ngiaam-muauyaatama yoosinnaivaa nnutuuvo Yerikoo

nnida tarada kaayau gioonna kiaapuuyaatama iya tasipama vida varuduu Timainna mmaapuu-
vaa nnutuuvo Batimiaava avu huruutavai aataru
sirivau hara kioo varioo gioonna kiaapuuya
sikaura ngiaaru tuoo variravai.

⁴⁷ Varioo rikiooduu Yisuuva Nasareeta diaa
vaidiivo nninoo tuduu rikioo innara aayanna roo
tunoo: Davuitinna oyaivakidiri diitaanna vaidi
Yisuu-o, niyara boo kianee,

⁴⁸ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauyaano
inna yaagueeqama kua pikiaaneera tuduu
rikioonnaata ivo puaisakama aayanna roo tunoo:
Davuitinna oyaivakidiri diitaannakuavee.
Niyara boo kianee,

⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva aataruuvau dioo vainno
tunoo: Innara aayanna tikio ngiaivee, tuduu riki-
ada vaidi avu huruutauvaa tunoo: Sa yaata utira
diitee kuane. Iva aiyara tinoo,

⁵⁰ tuduu rikioo akiairauduu diitoo ari yaapa apu
kioo varuuvaa rabara pikioo Yisuunnasi viravai.

⁵¹ Vuduu Yisuuva inna yaparainno tunoo: A
aaniivai na i iikiaiveerainna kiannanee? tuduu
rikioo ivo inna sai tunoo: Vitaira-o, na ni avu
aavaa safuuma kava taanaraivaaraina i yaparaki-
aunoo,

⁵² tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuane.
A niyara kiannano: Aikioma ni tuqinnaanar-
avaivee, kiannaivaara a kati yoketaama hara
kie variannano, tuduu rikioo inna avuuvo ma-
kee tuduu tuqinnama tooduu Yisuunna nnaagiai
aataruuvau viravai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Matai 21:1-11; Rukaaso 19:28-40; Yuvuaano 12:12-19)

¹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama numa Yerusareema vainima nnida yoosinnaivaitana nnutuuvaitana Betepakee Betaniaa numa taapiivaa nnutuuvo Oriveeta ivau dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauvaitana titoo

² tunoo: Oro ukuaa yoosinna ivaki vida teekio rikioo puara togii karaasa hama vaidiiya variaivo nnuunaivaki yeena harukiaivo ngii too vainai teeda rukuasaa kiada vitada niisi ngiatee.

³ Fai gionna kiaapu voovoono ivaara ngii tinara: Ngia aaniira vitaanee? tinai kiatee: Udaangaivoono ivaa vitaateera ti titaikiai ta ngiaunnanoo. Ivo fai makee kava ti titanai ta kava vitada numa ai i mmiaaravaivee, kiatee,

⁴ tuduu rikiada vida yoosinna vuuta idaa tooduu puara togiivaa sipu oyaivaki haru kioovo iya too vauduu rukuasada variravai.

⁵ Rukuasada varuduu gionna kiaapu ivau du-uya iya teeda tunoo: Mo ngia aaniivai iikiaaraida aa puara togii aavaa rukuasaanee?

⁶ tuduu rikiada Yisuuva iya kiasa mmuu kuaivaa gionna kiaapuuya kiasa mmuduu rikiada ee-oo tuduu vitada nniravai.

⁷ Vitada nnida ngiari yaapaiyauvaa togiivaa mmookaivau yapa kioodoo Yisuuva togiivaa mmookaivau karoo variravai.

⁸ Varuduu teeda kaayau gionna kiaapuuya sirigaida varida vooya ngiari yaapaiyauvaa aataruuvau hooti kioodoo vooya oro

mmooriivakidiri yatari hammaraiyauvaa rakau utida numa aataruuvau hootiravai.

⁹ Hooti kioodoo gioonna kiaapu Yisuunna tauraa vuuyaata inna nnaagiai vuuyaatama aayanna raa rada tunoo: Anutuugo yoketaivovee. Udaanga Anutuugo inna titoodoo tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee.

¹⁰ Ti rubuungo Davuitiiva tiyara duneema iva tiyara dinaraivaara Anutuugo yoketaakiaivee. Anutuugo ngiau aapu variivo yoketaivovee, tiravai.

¹¹ Tuduu Yisuuva Yerusareema vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki vioo mmuakiaa inneennavai haitatuunno varuduu rikioo upisi-inno ukuapidi aapidiinno varuduu rikioo ivo ari ngiaammuu yaakuuvaitana yukukidiri taaramaatama vitoo yoosinna Betaniaa ivakira viravai.

*Yisuuva nnaammuayaivaa tunoo: Sa kava iira vakianee, tiravai
(Matai 21:18-19)*

¹² Vidada oto Betaniaa vuru vauya patauduu ivaki pikiada kava vara ranada Yerusareema nnida varuduu Yisuunna yeenna rauduu

¹³ ngieeradiri dioo vainno rooru tooduu yatari nnaammuayaivaa roosuuvaa apuuvaa too oro iiraiyauvo vainoo kiaa tooduu hameetauduu mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai. Hama nnaammuayaivo iira vaira suaivootauvaara mmanna apuuyauvo nnaasu vairavai.

¹⁴ Vauduu Yisuuva yatari nnaammuayaivaa tunoo: Tupaa itaavai vakianee. Fai hama vaidi

voovoono keenaa i iiraivaa rasuku nnaanara-vaivee, tuduu ari ngiaammuauya inna kuaivaa rikieeravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-17; Rukaaso 19:45-48; Yuvuaano 2:13-22)

¹⁵ Rikiada Yisuuvaatama Yerusareema vuduu ivo nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya ngiaammaiyauvaata puara sipisiipaiyauvaatama vooya mmida irisai yookaa varooyaatama gioonna kiaapuuya sikau yookaama kiada irisai varooyaatama yaagueeqama titooduu mmaanai viravai. Vuduu ivo vaidi vooya sikau yanaiyauvaa kiooduu irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaa rauru sereguatiima kioo vaidi vooya ngiaamma mirunnaiyauvaa varau yapa kiada vooya mmida irisai yookaa varooya mmaata variraiyauvaatama rauru sereguatiima kieeravai.

¹⁶ Sereguatiima kioo iya tunoo: Sa kava mmin-naiyauvaa varada nnau aakiaa aadaa vida nnida kiatee,

¹⁷ kiaa kioo gioonna kiaapuuya kiaa mmioo tunoo: Anutuuqaa kua fafaara roovo vainno tinoo: Ni nnauvo mmuakiaa gioonna kiaapuuya yaaku vareera nnauvaivee. Anutuuqo itaa kua tikiainnaataida ngia mmuara furaiya iirayaama aavaki iikiaanoo, tiravai.

¹⁸ Tuduu rikiada vaidi Anutuuqara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama Yisuuva itaama uuvaara rikiada

inna ruputuaaree kiaa iiravai. Gioonna kiaapuya iva tuu kuaivaara nnikiaraida varuuvaara iya Yisuunnara aatuuda pikieeravai.

¹⁹ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama hannauduu rikiada ii yoosinna ivaki pikiada viravai.

Yisuuva nnaammuayaivaara tuu kua oyaivaa tiravai
(Matai 21:20-22)

²⁰ Vidada oto vauya patauduu kava vara ranada aataruuvau nnida tooduu nnaammuayaivaa nnaa hammara tuukaiyauvo eeyaa aasannama taika kieeravai.

²¹ Taika kioodoo Petorooso Yisuuva uuvaara yaata utuoo inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Nnaammuayaivaa a kiannaivo vaa kutaa aasannama kiainoo,

²² tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Aanna makee ngii avuuvau iikiauvaa teeda ivaara yaata utida Anutuuqaara kutaavaivee kiatee.

²³ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoona aa taapi aavaa tinara: Tavagiauruee nnoori haruungaivaki kuane, kiaa kioo fai ari tii kuaivaara hama ivo taara yaata utuoo ivaara Anutuuqo kutaa iinaravee tino too fai Anutuuqo iinaravaivee.

²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia yaaku varada mminnaa voovaara Anutuuqaa yapaaraida kiaara: Fai kutaa ta varaaravee, tida fai ngia varaaravai.

²⁵ Ngia yaaku vareera suaivaki gioonna kiaapuuyara ngii nnannateenai ivaara sa yaata utiraida ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmia-tee. Ngii Gioova ngiau aapu variivo irisaivaa ngii mminnamminnaa maisaiyauvaara hama yaata utirainno fai rugaanaraivaara iyara itaama iikia-tee.

²⁶ (Fai ngia hama ngii ausa mmuduuyaiyauvaa iya mmiraida homo yaata utikio ngii Gioova ngiau aapu variivo hama ngii mminnamminnaa maisaiyauvaa rugaanaravaivee,) tiravai.

Yutayaiya Yisuunna ari mmooriivaara inna yaparairavai

(Matai 21:23-27; Rukaaso 20:1-8)

²⁷ Yisuuva ari ngiaammuauyaatama Yerusareema nnidada ivo ngioo nuunaira nnau pinaivaki nuainno varuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama innasi nnida

²⁸ inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiainna aa mmoori aayauvaa a iikiannanee? Dee vaidi kieetavoono i tikiainna a iikiannanee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Kii neeta vo kuavaara ngii yaparainai fai ngia ni sai tikiyai fai na ivo ni tikiyai na iikiauvaara kooyaa ngii gaa ngii minai ngia rikiaaravai.

³⁰ Ni gaa ni miatee. Gioono tuduu Yuvuaano nnoori apira vaidiivo gioonna kiaapuuya nnoori apuunnee? Vo Anutuugaano tuduunno uunnee? Vara vaidiiaano tuduunno uunnee?

³¹ tuduu rikiada iya ngiariiki ngiariiki yaparaida tunoo: Ta dee kuavai sai kiaranee?

Fai ta inna sai kiaara: Anutuuoqoono tuduu Yuvuaano iiravaivee, tikio rikioo mo fai ivo ti sai tinara: Mo ngia aaniira hama inna kuaivaara kutaavaivee tiravainnee? tinaravai.

³² Fai ta kiaara: Vaidiiaano tuduu Yuvuaano iiravaivee, tiki ai fai gioonna kiaapuuya ti kiaaravaivee, tiravai. Mmuakiaa gioonna kiaapuuya Yuvuaanaara tunoo: Vaidi forofetaivovee, tuuvaara vaidi kieetaiya gioonna kiaapuuyara aatuuravai.

³³ Iya itaa kua kiaa kiada Yisuunna kuaivaa sai tunoo: Hama teeta taunnavaivee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni kuaivaa sai kiaivaara fai na hama ngii kuaivaa sai tinaravai. Ivo ni tiki ai na mmooriivaa iikiau oyaivaa fai hama na ngii giaa ngii minaravaivee, tiravai.

12

Yisuuva vuaina mmoori varooyayaadiri

mmataama kioo tiravai

(Matai 21:33-46; Rukaaso 20:9-19)

¹ Yisuuva mmatayaa diaa mminnaiyauvunudiri mmataama kioo vaidi kieetaiya tunoo: Vaidi voovoono ari vuaina mmooriivaa vara kioo hanikiaivaa rau kioo hauyauvaa utu kioo ari vuaina iiraiyauvaa kagigainara soopaivaa hanuu teerama kioo ari mmoorira haitatuura saasaaya nnau hokobaivaa heeka kiaivai. Heeka kioo vaidiia inna mmooriivaara haitatuuda iira vooyauvai ngiari mmoori varaa irisaiyauvaa ngiariyara varaateraivaara iya kiaa mmi kioo ngieera vo yoosinnaipi varinara kuaivai.

² Vioo vioo oro ngieera yoosinnaivaki hara kioo varioo yapooma vuaina iiraiyauvaa rasukuaara

suaivo nnikio mmoori nakaaraivo ari mmoori vareera ngiaammuaavua vuaina mmooriivaara haitatuura vaidiiyasi titaikio vuaina iira vooyauvai varaanara kuaivai.

³ Kuaikiai teeda vuainaivaara haitatuuki-aiyaano akiairaikiai inna utu kiada vaidi iya pinaama inna ruputida inna ripiida vuaina iiraiyauvaa irisaiyauvaa hama inna mmirama kiada kati titaa kiaavo nniivai.

⁴ Ivo nnikio mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammua voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna vuakieetaivaa rida ruannamooqama kiada kaayau kuakuaakua maisaivaa inna tida hama innara yoketaakiaavai.

⁵ Mmoori nakaaraivoono kava ari ngiaammua voovai titaa kiaikio kuaikiai teeda inna ruputu kiaavo putivai. Ivo makemakee ari ngiaammuaaya titoo varikiai vooya rida rubanikaiya vara ranada ngiaani aavata ruputuaiya putuaavai.

⁶ Mmoori nakaaraivo ngiaammuaura buaama taikio kuminaikio rikioo ivo nnaagiai yaata utuoo ari mmaapu mmuaa tuanaa innara mmuduuya ruaivaa titoo tinoo: Ni maapu mmuaa tuanaavai. Fai na inna titaa kino vina i rikiada inna kuaivaa arinaima rikiada hama inna ruputuaaravaivee,

⁷ kiaa kioo inna titaa kiaikio kuaikiai teeda mmooriivaara haitatuukiaiyaano inna teeda ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida kiaanoo: Ari konna mminnaa mmuakiaayauvai varaanaraivoonno aa nninoo. Nnikiai ta inna mminnaa mmuakiaayauvai varaaraivaara inna ruputikio putuaivee,

⁸ kiaa kiada ruputu kiada inna mmammaivaa hanikia mmaanai kagaari kiaavaivee, tiravai.

⁹ Yisuuva ii kua ivaa kiaa taika kioo vaidi kieetaiya yaparainno tunoo: Mo mmoori nakaaraivo fai dee mmoorivai iinarannee? Fai ivo numa vuainaivaara haitatuukiaiya ruputu kinai putikio ari vuaina mmooriivaa vaidi vooya mminai haitatuukiaaravai.

¹⁰ Anutuuga kua fafaaraivo vaivaa vaa ngia yaarida rikiaavai. Fafaaraivo vainno tinoo:

Sikau nnau heekeeraiyaano sikau voovai teeda

maisavaivee kiaa kiada pikiaavai.

Yaagueeqa yatariiivaa pupukiaivaa mmaara

hara kiaa kuabaivaa roosiima

ii sikau ivo nnau ipunnaivaki vaivo

inna yoketaavai.

¹¹ Udaanga Anutuugaono iira mmoorivai.

Ta taunnano inna mmooriivo yoketainno

ari vookarainoo.

Fafaaraivo vainno itaa kua tiivaivee,

¹² tuduu rikiada Yutayaiya kieetaiya Yisuuva iyayaadiri mmataama kioo tuu kuaivaa rikiada inna utida ruputuaaree kiaa kiada tooduu gioonna kiaapuuya innara mmuduuya ruduu rikiada aatuuda pikiada viravai.

Vaidiyya sikau takiisa mmiraivaara

Yisuunna yaparairavai

(Matai 22:15-22; Rukaaso 20:20-26)

¹³ Vaidi Farisaiyaata vaidi Herootaa nnaagiai nuairaiyaatama ngiari seena vooya Yisuunnasi titooduu iya innasi tiida ivo kuaivaa koonnama tioo haruruaveera kuaiyauvaa inna yapara ru-aara viravai.

¹⁴ Vida inna tunoo: Vitaira-o, vaa ta i taunnavai. A kua kutaa tira vaidikuavee. Gioonna kiaapuuya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. Vaidi kieetaiyaraata vaidi kuminaiyaraatama a mmuaavaugiataama yaata utuannaivaara iya aiyara yaata utuaivaara hama a pinaama yaata utuannavai. A Anutuugaa mmoori aataruuvaa safuuma mmuakiaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiannakuavee. Ta vo kuavaara i yaparaikiai sai ti kiaa ti mmianee. Roomaaya kieetaivaasi ta sikau takiisa yapaara aataruuvo yoketaa aataruvainnee?

¹⁵ Fai ta yapaarannee? Vara hama yapaarannee? tuduu rikioo Yisuuva iya inna iida taaree kiaa uuvaa vaa ivo too rikioo iya tunoo: Ngia aaniira ni iida taaree kiaa numa ni iikiaannee? Sikau mmuyai voovai varada numa ni vitaikiai na taanaravaivee,

¹⁶ tuduu rikiada sikau mmuyai voovai varada numa inna vitauduu too Yisuuva iya tunoo: Aanna giaa kieetavai mmannammannaavainno vainnee? Aanna giaa nnutuvainno vainnee? tuduu rikiada inna sai tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mmannammannaivoota inna nnutuuvootama ivau vainoo,

¹⁷ tuduu rikioo tunoo: Mo Roomaaya kieetaivaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee. Mo Anutuugaa mminnaiyauvaa safuuma ari mmiatee, tuduu rikiada iya iva tuu kuaivaara kaayauma nnikiaraida yaata utiravai.

*Satuukaiyaano putiraiya kava diiteeraivaara
Yisuunna yaparairavai
(Matai 22:23-33; Rukaaso 20:27-40)*

18 Vaidi Satuukaiya vaidi putuuyara tunoo: Fai hama kava diitaaravaivee, tuuyakidiri vooya numa Yisuunna yaparaida tunoo:

19 Vitaira-o, Musiiva vo aataruvai tiyara fafaara roo tunoo: Vaidi voovono nnaataivaa vara kioo hama nnaakaraivaa mmateerainno putino ari nnaataivo variivaa ari kataivoono vara kioo ari vayaannara tuoo nnaakaraiyauvaa mmataanaravaivee. Musiiva itaa kua tiravai.

20 Vo suai voovaki kata vayaa yaaku saivai sainaidiri taaravaitana varuuya ngaruuvoono nnaata vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putiravai.

21 Putuduu ngamiisaivo inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu yaaguaavaano inna muaadaivaa vara kioo hama nnaakara mmateerama kioo kati putuduu

22 mmuakiaa kataunna nnaagiaidootama mmuai gioonnaivaa vara kiada mmuaikaraama putiravai. Putuduu nnaagiai tuanaa gioonnaivootama putiravai.

23 Itaama vaikiai yapooma gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki fai gioonnaivo giaa nnaatavai varinarannee? Mo yaaku saivai sainaidiri taarama ii vaidi idoono inna vareeravaivee, tiravai.

24 Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo. Mo aani-ira ngia itaa kua kiaanoo? Ngia hama Anutuuqaa fafaara roo kuaivaa arinaima rikiada hama inna yaagueeqaivo vaivaa tuqinnama taivaaraida ngia koonnama yaata utida itaa kua kiaanoo.

25 Fai gioonna kiaapu vaa putuaiya diitaara

suaivaki kava diitada hama nnaata vaati varaaravee. Fai iya aangeraiya ngiau aapu variyaiya roosiima variaaravee.

²⁶ Gioonna kiaapu vaa putuaiya kava diitaaraivaara Musiinna yanaivau vai kuaivaa vaa ngia jaarida rikiaavai. Nnaaru yatari kiisaivaki ikiaivo tooduu hama yatari apuuvaa taa tamooqoovakidiri Anutuugo Musiinnaata kua tioo tunoo: Na i nnaakukiaiya Aparahaamo Isaako Yakoopainna Anutuugovee, tiravai.

²⁷ Vaidi taaravooma nnaaru putuuya inna avuvau homo varuuvaara Anutuugo itaa kua tiravai. Anutuugo gioonna kiaapu vaa eeyaara putuaiya hama iya Anutuugovee. Gioonna kiaapu variyaiya Anutuugovee. Ngia kaayauma kumimakamaida yaata utuaano, tiravai.

*Yisuuva kua mmaanna tauraanaivaara tiravai
(Matai 22:34-40; Rukaaso 10:25-28)*

²⁸ Tuduu vaidi kua mmaanna kiasa mmira voovoono Yisuuva vaidi Satuukaiyaata kua tuuvaa rikioo iva iya arinaima sai tuu kuaivaa rikiooduu inna yoketauduu rikioo vo kuavaara numa inna yaparainno tunoo: Dee kua mmaannavoono mmuakiasa kua mmaanna tiraivaa yaatarainnee?

²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Aa kua na tinara kua aavo mmuakiasa mmaanna tira aataruuyauvaa yaatarainoo. Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Isarairaayaso, rikiaatee. Udaanga ti Anutuugo ari mmuaa tuanaavai nnaasu varinoo.

³⁰ I Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruee ai ausa mmuduuya mmuakiasavai inna mmianee. Ai vaidi kaanaivaatama ai yaata vuatinniivaata

ai yaagueeqaivaatama mmuakiaavai inna mmia-
nee,

³¹ tikio inna inanoo kua mmaanna tuuvo
vainno tinoo: E aiyara tuqinnaannaneema ai
seenaiyaraatama tuqinnee iyara mmuduuya
ruanee. Aa kua mmaanna tuu aavaitana
mmuakiaa kua mmaanna tuuyauvaa
yaataraivaivee,

³² tuduu rikioo kua mmaanna kiaa mmira vaidi-
ivoono Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aikioovai. A
kua kutaavainna kiannanoo. Udaanga Anutuugo
mmuaa tuanaavai varinoo. Hama ari vo anutuu-
voovootaivai.

³³ Ivaarainno gioonna kiaapu voovoono
Udaanga Anutuugaara mmuduuya ruoo ari
ausa mmuduuya mmuakiaavai inna mmioo ari
yaata vuatinni mmuakiaavai inna mmioo ari
yaagueeqa mmuakiaavai inna mmiaivee. Iva
ariiyara tuqinnaineema ari seenaiyaraatama
tuqinnoo iyara mmuduuya ruaivee. Aa
taara mmaanna tuu aataru aavaitana ta
rikiada iikiaunnaivo inna yoketaavai. Aa
aataru aavaitanaano nnaaru Anutuugaara
kati puara sipisiipaiyauvaa hudoo aataruuvaa
yaataraivaivee,

³⁴ tuduu rikioo Yisuuva ivo tinniyaadiri
kua tuuvaa rikioo inna kua sai tunoo:
Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaa a
varaanaivaarainna e muaraagainna kiisa suai
varaanarainna iikiannanoo, tuduu rikiada
nnaagiai hama kava vaidi voovoono yopeema
vo kua vooyauvaara inna yaparairavai.

Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara Yisuuva

tiravai

(Matai 22:41-46; Rukaaso 20:41-44)

³⁵ Yisuuva homo nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuya kuaivaa kiaa mmioo varioo tunoo: Mo dataama kiada kua mmaanna kiaa mmira vaidiia kiaanoo: Vaidi Anutuugo mmataama kioovo Davuitiinna oyai tuanaivakidiri diitoovovee, kiaannee?

³⁶ Nnaaru Mmannasa Yoketaivoono Davuitiinna tasipama varuduu Davuitiiva kuaivaa fafaarinno tunoo:

Udaanga Anutuugoono ni Udaangaivaa tunoo:

A ni yaaku yaadudainningiaa

vaidi nnoonnavai varianee.

Varia ree vinanai na tinai

fai a ai nnammutuaiya yaatara kiaanara-vaivee, tiravai.

³⁷ Davuitiivaano fafaara roo itaa kua Anutuugo mmataama kioo vaidiivaara tunoo: Ni Udaangaivovee, tuuvaara hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri nnaasu diiteeravaivee. Yisuuva itaa kua tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya inna kuaivaa rikiooduu iya yoketauduu inna kuaivaa rikiada nnaasu variravai.

Sa kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama

iikiyaiyauvunugiataama iikiatee

(Matai 23:1-36; Rukaaso 20:45-47)

³⁸ Varuduu Yisuuva kuaivaa iya kiaa mmioo varioo tunoo: Kua mmaanna kiaa mmira vaidiia iira aataruuyauvaa tuqinnama haitatuuma teeda sa iya roosiima iikiatee. Iya buruqa

hokobaiyauvaa rau varada gioonna kiaapuuya yeenna yookaira mmatuuya vuutaiyauvaki nu-aikiai iya teeda iyara vaidi nnoonnayavee kia-teeraivaara nookiaavai.

³⁹ Iya nuunaira nnauyauvaki vida mmaata yoketaiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai. Iya buusaiyauvaa nneera suaiyauvaki kieetaiya varira mmaataiyauvunura nnaasu mmuduuya rida variaavai.

⁴⁰ Iya oro gioonna muaadaiya unnakua nnam-mari kuaivaa tida iya mminnamminnaiyauvaa ngiariiara kati vara kiada nnaagiai oro mmanna avaiyauvakidiri hokobama yaaku varaavai. Iya itaama iikiaivaara ngiari irisai pinaa maisaivo vainaravaivee, tiravai.

Gioonna muaadaivo taara sikau kiisaivaitana yapeeravai

(Rukaaso 21:1-4)

⁴¹ Yisuuva itaa kua kua kioo numa nuunaira nnau pinaivaki varioo kati Anutuuqaara yapeera sikau nnaamuruuvaa vainima hara kioo varioo tooduu kaayau gioonna kiaapuuya ngiari sikauyauvaa sikau nnaamuruuvaki yapada varuduu teravai. Iva iya too vauduu rikiada gioonna kiaapu kaayau hoona suvuauya numa kaayau sikauyauvaa yapeeravai.

⁴² Yapa kioodoo ivo too vauduu mmanna haipu gioonna muaada voovono numa sikau kiisa kookeevaitana yapa kioodoo sikauvaitana hama pinaavai vairavai. Kiisakiata vairavai.

⁴³ Vauduu too Yisuuva ari ngiaammuauya maavee tuduu innasi nnuduu iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aa gioonna

muaada mmanna haipu gioonna aavaa sikau kiisa yapa kiaivaitanoono mmuakiaa gioonna kiaapuuya sikau nnaamuruuvaki yapa kiaa sikauyauvaa yaataraiwai.

⁴⁴ Gioonna kiaapu hoona suvuaiya kaayau sikau vaiyauvakidiri vooyauvai nnaasu varada yapa kiaavo gioonnaivo hama sikaunnaataivo mmuakiaa sikau innasi vaivaitana eyommaa varoo yapa kiaivai. Iva ari yeenna varaanee tii sikau eyommaakiatatana varoo sikau nnaamuruuvaki yapa kiaivaara inna sikauvaitanaano gioonna kiaapuuya yapa kiaa sikauyauvaa yaataraivaivee, tiravai.

13

*Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa
havarataaraivaara tiravai
(Matai 24:1-2; Rukaaso 21:5-6)*

¹ Yisuuva nuunaira nnau pinaivakidiri vioo varuduu ari ngiaammuu voovoono inna tunoo: Vitaira-o, taanee. Aa sikau nnau aayauvoota sikauyauvootama yoketaa tuanaa pinaayauvaivee,

² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aqaa nnau pinaa nnau aayauvaa vaa a taannanoo. Fai vaidiiya mmuakiaa aa nnau aayauvaa havarata taika kikio rikioo fai hama seena sikau voovai ari seena sikau voovai mmaataivau tasipama vainaravaivee. Fai mmuakiaavai havarata taikaanaravaivee, tiravai.

*Maisa mmooriivo nninaraivaara Yisuuva tiravai
(Matai 24:3-14; Rukaaso 21:7-19)*

³ Yisuuva itaa kua kua kioo ari ngiaam-muauyaatama nuunaira nnau pinaivaa pikiada ukuapi taapi Oriveeta oro hara kiada varuduu Petorooso Yakoopo Yuvuaano Adiriaasainna ngiarivana innasi vida inna tunoo:

⁴ Ti kua ti mmianee. A kianna kuaivo दौरा sui vainarannee? Dee ari vookarai mmoorivai vainai fai ta teeda mmuakiaa kua a kiannaivaara yaata utida kiaara: Vainima vainaravee, kiarannee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaidi voovoono ngii unnakua kua kioo aataru maisaivau ngii vita yapeenoora tuqinnama haitatuukiatee.

⁶ Fai kaayau vaidiiya mmuaavai mmuaavai nnida ni nnutuuvaa ngiariiyara tida voovoono tinara: Anna Anutuugo mmataama kioo vaidivoona ngiaunoo, tinai fai kaayau gioonna kuaapuuya iya unnakua kuaivaa rikiada kiaara: Kutaa kuavaivee, kiaravai.

⁷ Fai gioonna kuaapuuya vainiiyau rapiraivaa rikiada ngieera rapira mmayaayaivaa rikiada sa ivaara nnikiaraida aatuukiatee. Rapiraivonanaa tauraa vaino too ngiau mmata taikeera suaivo fai hama makee tino nninaravaivee.

⁸ Fai gioonna kuaapu voovaki variayia diitada gioonna kuaapu voovaki variayiaatama rapuaaravai. Fai vo kieeta voovoono diitoo vo kietaavaata rapinara iinai rikiada fai ngiari gioonna kuaapuuya rapuaaravai. Fai vo mmata vo mmata mmataa kuaru utinaravai. Fai vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki aarareeraivo vainai rikiada gioonna kuaapuuya kaayauma yeennara kiaravai. Gioonnaivo nnaakaravaa mmataanara suaivaki kiisama nniitareeraivaa varoo nnaagiai

pinaama nniitareeraivaa varaivai. Ivaa roosiima ii aataru iyauvo nninara suaivaki tauraa kiisavai vainno nnaagiai fai pinaavai vainaravai.

⁹ Ngiengieenoo ngiingiiyara tuqinnama hai-tatuukiatee. Fai vaidi vooya ngii vitada ngiari kieetaiyasi kua pinaana ngii yapaaravai. Fai iya ngii vitada ngiari nuunaira nnauyauvaki yapa kikiai vaidiia ngii ripiikkaaravai. Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara iya ngii vitada vaidi kieetaiyasi vida kua pinaana ngii yapa kikiai fai ngia ni mmayaaya yoketaivaa vaidi kieetaiya kiasa mmiaaravai.

¹⁰ Tauraa gionna kiaapuuya ni mmayaaya yoketaivaa mmuakiasa mmata variaya kiasa mmi taika kikio nnaagiai ngiau mmataivo taikaanaravai.

¹¹ Fai vaidiia ngii vitada kua pinaana ngii yapa kikiai sa ngia iya sai kiaara kuaivaara mmuaanaa yaata utida tauraa teerakiatee. Kua pinaana ngii yapeera suaivaki Anutuugo ngia sai kiaara kuaivaa ngii yaatana yapanai rikiada ivaa sai kitee. Ngia sai kiaara kuaivo hama ngiengieenoo kkaaravai. Fai Mmannasa Yoketaivoono ngii giaa ngii minai kkaaravai.

¹² Vaidi vooyaano fai ngiari kata vayaiya vitada vaidi vooya mmikiai iya ruputikiai putuaaravai. Fai vaidiia ngiari uru nnaakaraiya vitada vaidi vooya mmikiai ruputikiai putuaaravai. Fai nnaakaraiya ngiari kaano kooya mmooka hanigia mmida iya ruputateeraivaara vitada vaidi vooya mmiaaravai.

¹³ Ngia niyara kutaavaivee kiaivaara gionna kiaapu kaayauya ngii teeda hama

ngiiyara mmuduuya ruaaravai. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tioo yaagueeqainono ari putira suaivaki Anutuugo inna vitoo yoosinna yoketaivaki yapaanaravai.

Mminnaa maisai ari vookaraivo nninaravaivee (Matai 24:15-28; Rukaaso 21:20-24)

¹⁴ Gioonna kiaapuuya aa na tinara kua aavaa yaarida arinaima rikiaatee. Fai ngia teekio mminnaa maisa ari vookaraivo hama ivo diraivaki fai dioo vainaravai. Fai ivo dioo vainai teeda ngia Yutayaa variaya ngiingii yaatu aatuuda taapiivaura seenada kuatee.

¹⁵ Fai gioonna kiaapu voovoono ari nnauvaa vainiivau iikiaivo sa ari mminnamminnaiyauvaa varaanara nnauvaki kuaivee.

¹⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono ari mmooriivaki iikiaivo ari yaapaivaa mmoori tooyaivau yapa kiaivaa sa kava vara ranoo vioo ivaa varaivee.

¹⁷ Boo, ii suai ivaki gioonna nnaakara sunnaaki-aiyaata gioonna nnaakara meedi ruaiyaatama kuaaraivo iya mmuaararainaravai.

¹⁸ Vati pinaa rira suaivaki vivoora kiasa yaaku varaatee.

¹⁹ Iqii suai ivaki kaayau maisa mmuaararaivo ari vookaraivai vainno mmuakiasa mmuaararaiyauvo gioonna kiaapuuyaki vaiyauvaa yaataraanaravai. Nnaaru Anutuugo ngiau mmata uu suaivaki varuuya varia rada nnidada makee aa suai ta variaunnaivaki variaya hama kaayau maisa mmuaararaivo itaama vaivaa taavaivee. Fai yapooma variaaraiya hama itaama vai mmuaararaivaa taaravai.

²⁰ Iqii suai ivaara Udaanga Anutuugo paanna suaivai mmataama kioo tiravai. Fai hama paanna suaivaa yapa kinai fai gioonna kiaapuuya putu taikaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariiniee kiaa mmataama kiooyara yaata utuoo suaivaa paannavai yapa kieeravai.

²¹ Fai iqii suai ivaki gioonna kiaapu voovoono ngii tinara: Taatee. Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aavaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee. Fai voovoono tinara: Iqiiivaki varinoo, tinai sa inna kuaivaa rikiaatee.

²² Fai unnakua vaidi vooya nnida voovoono ariiyara tinara: Na Anutuugo mmataama kioo vaidiivo ngiaunoo, tino fai voovoono ariiyara tinara: Na forofetaavai ngiaunoo, tinaravai. Fai itaa kua kiaraiya ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai. Anutuugo gioonna kiaapu ariiniee kiaa mmataama kaiya unnakua tiraiyaano iya unnakua kiaa kiada iya iida aataru maisaivau iya vita yapaaraivaara ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikiaaravai.

²³ Rikiaatee. Na aanna iya iikiaaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

*Yisuuva kava mmatayaa tiinaraivaara tiravai
(Matai 24:29-31; Rukaaso 21:25-28)*

²⁴ Ii kaayau maisa mmuaararai suai ivo taikano nnaagiai suaivaki suaivo ngioo upisiima tu kioo vaino too kuraagaivo nnino hama mmeekiaivo teeno too

²⁵ aakiapuaiyauvo ngiauvaudiri tasukua roo tuoo vino yaagueeqa mminnaa ngiau aapu vaiyauvo ngiari aataru nuairaiyauvaa pikiada sabisaabi kuaaravai.

²⁶ Itaama vainai teeda Na Vaidiivaa Mmaapu-
uvoono nama aakiaidaadiri kaayau ari vookarai
yaagueeqaivoota ari vookarai mmeekiaivootama
ni tasipanai na tiinaraivaa fai iya taaravai.

²⁷ Fai na aangeraiya titanai teeda mmuakiaa
yoosinnaiyauvaki nuaida suai raari raipinnai
vida suai haatapaipinnai vida tooya sainai
vida tooya sainai vida Anutuugo ariinnee kiaa
mmataama kiaiya rupi nuunaida vitada innasi
ngiaaravee.

*Yisuuva nnaammuayaivaudiri mmataama kioo
tiravai*

(Matai 24:32-35; Rukaaso 21:29-33)

²⁸ Na yatari nnaammuayaivaudiri mmataama
kiee tinai ngia rikiaatee. Nnaammuayaivo
mmunni raikiai ngia teeda kiaanoo: Nuanuuvo
vainima nnikioonno mmunni rainoo, kiaavai.

²⁹ Mmuaikaraama ii na ngii giaa ngii miau kua
iyauvaa kaanaiyauvaa ngia teeda rikikio na ti-
inara suaivo mmuaanaa vainima vainaravai.

³⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo.
Gioonna kiaapu aanna makee variaa aaya hama
putiraida homo varikio suaivo nnino ii aataru
iyauvo fai vainaravai.

³¹ Ngiau mmataivo fai taikaanaravaivee. Ni
kuaivo fai hama taikaanaravai. Fai tupatupaa
vainaravaivee.

*Hama voovoono na tiinara suaivaa too rikiaivai
(Matai 24:36-44)*

³² Hama gioonna kiaapu voovoono na tiinara
suaivaa too rikiaivai. Aangeraa ngiau aapu
variaiyatama hama teeda rikiaavai. Na inna

Mmaapuuvo neetama hama tee rikiauvai. Ari ni Napoovaano nnaasu too rikiaivai.

³³ Ngia hama na tiinara suaivaara arinaima teeda rikiaivaara tuqinnama mmannammanna haitatuukiatee.

³⁴ Na tiinaraivo aa na mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kiee tinara kuaivaa roosiima vainaravai. Vaidi voovoono ngieera vo yoosinnaivakira kuanara iinno varioo ari mmoori vareera ngiaammuauya mmooriivaa mmuaavai mmuaavai vitaama iya mmi kioo ari nnauvaki pikioo keegiana haitatuura kieetaivaa tinoo: Eenoo iya haitatuukianee,

³⁵ kiaa kioo ngieera ari voopi vioo kiaivai. Vioo kiaikiai rikiada inna ngiaammuauya ivo nni-naraivaara hama rikieerama kiada variaaneema fai na tiinaraivaara ngia hama rikieerama kiada variaaravai. Fai na kiisama upisiinara kannokan-noonai tiinaranee? Vara na heena tammaana tiinaranee? Vara kakaraa tauraanaivo akua tinai na tiinaranee? Vara suaivo reera kinai na tiinaranee? Ivaaraida haitatuukiatee.

³⁶ Na akiairaama tiinarainainnaata ngia vuru vairayaama varida kumimakakiaarainnoo.

³⁷ Na ngiiyara haitatuukiateera kiau kuaivaa mmuakiaayara kiaunoo: Tuqinnama haitatuukiatee, kiaunoo. Yisuuva itaa kua tiravai.

14

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Rukaaso 22:1-2; Yuvuaano 11:45-53)

¹ Nnaaru Anutuuqo Iyiipadiri Yutayaa gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapoovaara iya buusa pinaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki iya bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneeravai. Iqii suai ivaa nneera suaivo vainima vauduu homo taara suaivaitana vairavai. Vauduu Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata kua mmaanna kiasa mmira vaidi-yaatama hataumakinaa Yisuunna vitada ruputu-aaree kiasa iida tunoo:

² Gioonna kiaapuuya nuunaida kumimakaida rapivoora ta hama buusa nneera suaivaki Yisuunna utida ruputuaaravaivee, tiravai.

*Gioonnaivo heenna suuya suuda yoketaa vuu-
vaa Yisuunnayaa apiravai*

(Matai 26:6-13; Yuvuaano 12:1-8)

³ Tuduu Yisuuva yoosinna Betaniaivaki vaidi voovai nnutuuvo Simoonono nnaaru inna mmammaivau buunna hoovo vaa maafama kiooduu yoketaama varuuvaa nnauvaki hara kioo variravai. Hara kioo varioo yeenna nnoo varuduu gioonna voovoono nniravai. Vaa ivo sikau pinaivaadiri yookaama kioo heenna suuya suuda yoketaa vuuvo sikau tooriivaki vauvaa varoo numa nnuugaivaa rummua ruaimi kioo Yisuunna kieetaivau tusaa apiravai.

⁴ Tusaa apuduu gioonna kiaapu vooya iva inna uuvaa tooduu iya nnannatooduu ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Aaniirainno heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa kuminayaa ka-gaari kiainnee?

⁵ Ivo ivaa varoo vaidiiya mmiitiri. Irisai kaayau sikau yanaiyauvaa (300) varoo gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiitirivee, kiaa kiada kaayau yaagueeqama inna tiravai.

⁶ Tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Pikiaatee. Ngia aaniiraida inna kiaannee? Ivo yamaa aataruvainno ni iinoo.

⁷ Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama hara kiada varikiai sikauyauvaa ngii iya mmiatainai mmiatee. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo niyara iinee tiivaa iivaivee.

⁸ Ivo na putinai vaidiiya ni hakuaaraivaara yaata utuoo mmuaanaa ni mmammaivau tusaa apinoo.

⁹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu mmuakiaa yoosinnaiyauvaki variaya ni mmayaaya yoketaivaa kiaa mmikiai rikiada fai aa gioonna aavo ii mmayaaya ivaatama rikiada innara yoketaama yaata utuaaravaivee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna iya vitainaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 26:14-16; Rukaaso 22:3-6)

¹⁰ Tuduu Yisuunna ngiaammuuu voovai nnu-tuuvo Yutaaso Isariooto Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyasi vioo Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara iyasi viravai.

¹¹ Vioo iyaata kua tuduu rikiada iya kaayauma sirigaida irisai sikau inna mmiaaraivaara kua kiaa teerama kieeravai. Iya kua kiaa teerama kiooduu rikioo ii suai ivakidiri iya faannama roo varia roo vioo varioo dee suai tuanaavai nnino

rikioo iva Yisuunna kooyaa iya vitainaraivaara haitaturavai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaatama buusa Varaigiataivaa nneeravai

(Matai 26:17-25; Rukaaso 22:7-14,21-23; Yuvuaano 13:21-30)

¹² Buainnonno tooduu Yutayaiya buusa nneeda bereetaivaa hama puuqaira yeennaivaa tasipama hudooyauvaa nneera tauraa suaivo nniravai. Ii suai ivaki iya puara sipisiipa nnaakaraiyauvaa ruputu kiada buusa Varaigiataivaa nneeravai. Ii buusa ivaa nneera suaivaki Yisuunna ngiaammuauya numa inna yaparaida tunoo: Ta dee nnauvaki vida buusa Varaigiataivaa a nnaa-naraivaa aini teerakiaunnannee?

¹³ tuduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuau taaravaitana titoo tunoo: Ngia vidada oro yoosinna pinaivaki teekio vaidi voovoono nnoori tooriivaa apu varoo ngii saidi nninai teeda inna nnaagiai vida

¹⁴ teekio ivo nnauvaki vinai rikiada ngieeta ivaki kuatee. Vida nnau nakaaraiyaata kiatee: Vaidi Vitairaivo tinoo: Dee nnauvaki na ngiaammuauyaatama buusa Varaigiataivaa ta nnaarannee? tiivaivee,

¹⁵ tikio rikioo ivoono nnau pinaivaa verenoovau vo nnau voovai vaa rupi mmaataiyauvaa teerama kiaivaa ngii vitainai ngia ivaki titiini buusaivaa teerama kiatee,

¹⁶ tuduu rikiada taaravaitana vidada yoosinna pinaivaki vida Yisuuva tuu mminnaiyauvaa teeda buusa Varaigiataivaara nnauvaki teerama kieeravai.

17 Teerama kioodoo heenauduu Yisuuva ari ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taaramootama nnida

18 nnauvaki vida ngiari mmaataiyauvunu varida yeennaiyauvaa nneeda varuduu Yisuuva iyaata kua tioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngiikidiri ngiaammuaau ni tasipama varioo yeenna nnaanara voovoono fai ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaravaivee,

19 tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida kaayau ausa mmuaarareera tasipama varida mmuaavai mmuaavai inna yaparaida voovoono tunoo: Mo neenoonnee?

20 tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Ngia ni ngiaammuaau yaakuuvaitana yukukidiri taarama fai ngiikidiri voovoono ni tasipama mmuaa yavaavakidiri mmuaavaugiataama ari yeennaivaa rabuuma nnaivoono kooyaa ni nnammutuaiya ni vitainaravai.

21 Na Vaidiivaa Mmaapuuvono fai putinaravai. Anutuuqaa yanaivau fafaaraivo vainno ivaara tiivo aanna makee vainoo. Vaidi voovoono kooyaa Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnammutuaiya vitainaraivoono fai irisai maisaivaa varaanaravai. Aa vaidi aavaa hama ari kaano inna mmataitiri. Hama mmoori maisaivaa iinno irisai maisaivaa varaitirivee, tiravai.

Yisuuva bereetaivaata vuainaivaatama

ari ngiaammuauya mmiravai

(Matai 26:26-30; Rukaaso 22:14-20; 1 Koridii 11:23-25)

22 Kiaa kioo homo ari ngiaammuauyaataama yeenna nnoo varioo Yisuuva bereetaivaa vara tu

kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo kusii kioo ari ngiaammuauya mmioo tunoo: Varaatee. Aanna ni mmatiivaivee,

²³ tuduu nnaa kiooduu iva kava vuaina suuya tooriivaa vara tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya vuaina suuyaivaa mmuduu mmuakiaaya nneeravai.

²⁴ Nnaa kiooduu Yisuuva tunoo: Aanna ni kiau-vai. Na kaayau gioonna kiaapuuyara yaata utuee ni kiauva tusaanaravai. Fai tusaa kino rikioo Anutuuqo kua yeena rau kioo karaasa aataruuvo kooyaa vainaravai.

²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama fai na aavau kava vuaina suuyaivaa nnaanaravai. Vo suai voovaki na Anutuuqo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki fai na vuaina suuya ari vookaravai nnaanaravaivee,

²⁶ kiaa kioo iya Anutuuqaara kuaru voovai kiaa taika kiada taapi Oriveeta ivaura viravai.

Petorooso hamavee tinaravaara Yisuuva kooyaa ari kiaa mmiravai

(Matai 26:31-35; Rukaaso 22:31-34; Yuvuaano 13:36-38)

²⁷ Oro ivau varuduu Yisuuva iya tunoo: Fai ngia mmuakiaaya ni pikiada vida raubiriima kiaravai. Anutuuqaa kua fafaaraivo vainno Anutuuqo tuu kuaivaa tinoo: Na puara sipisiipara haitatuura vaidiivaa ruputu kinai fai sipisiipaiya raubiriikiaravaivee, tiivai.

²⁸ Fai itaama vainai na putino Anutuuqo ni tinai na kava diitee neennaadee Karirayaa vinai fai ngia ni nnaagiai kuaaravee,

²⁹ tuduu rikioo Petorooso inna kua sai tunoo: Hama na i pikiaanaravai. Fai mmuakiaa ni seena ngiaammuauya i pikikiai fai neenoo hama i pikiaanaravaivee,

³⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Turau hama kakaraa nnaagiaivo akua tinai a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee,

³¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa sai tunoo: Fai a putinai neeta putinaravai. Hama na aiyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tuduu ari ngiaammuau mmuakiaaya mmuai kuaivaa tiravai.

Yisuuva yoosinna Kisamanii ivaki

yaaku vareeravai

(Matai 26:36-46; Rukaaso 22:39-46)

³² Kiaa kiada iya yoosinnaivaa nnutuuvo Kisamanii vidada oro dida vauduu Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Ngia aavau varikiai na oro yaaku varaanaravee,

³³ kiaa kioo Petorooso Yakooopo Yuvuaanainna vitoo viravai. Vioo kaayauma yaata utuduu inna yaata utuuvo hanigioo ari vookarauduu

³⁴ ari ngiaammuau taaravoomaivaitana kiaa mmioo tunoo: Mmuaararaivo niiki vaikio ni au-saivo pinaama mmuaararoo ari vookarainoo. Ni-iyara aavau varida haitatuukiatee,

³⁵ kiaa kioo oro kiisama vo kammunni voovau vioo varoo vainno yaaku varoo vo aataru voovoono vainno atau rino sa niisi ngiaiveeraivaara yaaku varoo tunoo:

³⁶ Ni Napoo-o, a mmuakiaa mmoorivai iiraivaa nakaarakuavee. Mmuaararaivo aa nnoori toori

kapikarai aavaa roosiivo niisi nninaraivaara ooqoo tino pikiaivee. Inna aikioovai. Ni iikiataivaa sa iikiane. Ai iikiataivaa iikiane,

³⁷ kias kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo puaisakama vuru vaido varuduu Yisuuva iya yuruuma kioo Petoroosaa tunoo: Simoono, a vuru vakiannanee? Mo dataikiai a hama mmuaa suai voovau avu tee vairama kiee vakiannanee?

³⁸ kias kioo iya tunoo: Ngii iinno taanaraivo ngiisi nninarainnoo tida avu teeda vaido yaaku varaatee. Vaidiivaa mmannasaivo inna iikiataikio nnabaivo muaraagainoo,

³⁹ kias kioo Yisuuva kava oro yaaku varoo mmuai kuaivaa tiravai.

⁴⁰ Kias kioo kava vara ranoo numa tooduu ari ngiaammuaudo vurura rusi rusiida rikiada vaa vairavai. Vuru vauduu Yisuuva iyaata kua tuduu sai kua kiaaraivaara iya kumimakairavai. Kumi-makauduu

⁴¹ Yisuuva oro vooneetu yaaku varoo kava vara ranoo numa iya tunoo: Ngia homooda vuru vaido variaannee? Aikioovai. Na Vaidiivaa Mmaapuuva vaidi voovoono vaidi maisa vooya kooyaa ni vitainara suaivo vaa nninoo.

⁴² Taatee. Vaidi kooyaa ni vitainaraivoono aavaa nninoo. Diitakiai ta innasi kuaaravee, tiravai.

Vaidiiva Yisunna utida ruputuaara iiravai

(Matai 26:47-56; Rukaaso 22:47-53; Yuvuaano 18:3-12)

⁴³ Yisuuva homo kua tioo varuduu ari ngiaammuaudo yaakuuvaitana yukukidiri taaramaakidiri voovai nnutuuvo Yutaaso ngioo

kaayau vaidiiya paipa avaikarauyauvaata tipaiyauvaatama utida inna tasipama nniravai. Vaa Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi yokovaiyaatama iya titooduu Yisuunnasi nniravai.

⁴⁴ Yutaaso kooyaa inna vitainaraivoono vaa mmuaanaa iya kiaa mmioo tunoo: Ngia teekiai vaidi na mmootaivo inna ngia vitaara vaidi-ivovee. Inna puaisa utida vitada kuatee, tiravai.

⁴⁵ Ivo itaa kua tuuvoono ngioo ngioo numa makee tuduu Yisuunna tunoo: Vitaira-o, kiaa kioo inna mmooteeravai.

⁴⁶ Mmootooduu teeda vaidi vooyaano numa Yisuunna puaisakama utu kiada vauduu

⁴⁷ vaidi voovoono ivau dioo vainno ari paipa avaikarauvaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa ngiaammuau voovai yaataivaa rutaka kieeravai.

⁴⁸ Rutaka kioodoo Yisuuva vaidiiya tunoo: Ngia yaata utida kiaanoo: Mmuara vareera vaidi roosiivaivee, kiaa kiada paipa avaikaraiyauvaata tipaiyauvaatama utida ni mmaara ngiaannee?

⁴⁹ Mmuakiaa suai na nuunaira nnau pinaivaki variee mmayaayaivaa ngii giaa ngii miaaduu hama ngia ni utiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaaraivo vaivaa ngia iikiaivaa kaanaivo vaki-aiveeraivaara aanna makee ngia iikiaanoo, tiravai.

⁵⁰ Tuduu rikiada ari ngiaammuau mmuakiaaya inna pikiada ngiari toovau viravai.

⁵¹ Vuduu ngiaammuau karaasa voovoono kati buruqa poosa nnaasu rau varoo Yisuunna nnaa-

gai vuduu vaidiiya inna utuduu rikioo

⁵² iya yaakuuvaki buruqaivaa pikioo taguaada ari toovau viravai.

*Vaidiia kua pinaivaa Yisuunnaki yapeeravai
(Matai 26:57-68; Rukaaso 22:54-55,63-71; Yuvuaano 18:13-14,19-24)*

⁵³ Vuduu vaidiia Yisuunna vitada Anutuuqaara kati puara hudeera kieeta tuanaivaa nnauvakira vitada oro ivaki yapa kieeravai. Yapa kiooduu mmuakiaa vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama vaidi yokovaiyaata vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaatama nuunaida varuduu

⁵⁴ Petoorooso ngieeradiri Yisuunna nnaagiai vioo vioo vaidi kieeta tuanaivaa vagiaamunna aakiaivaki vioo tooduu vaidi rapiraiya mmaanaivau ikiaivaa hara kiada ivaki varuduu Petoorooso oro iya tasipama ivau varioo ibaata iya ikiaivaara totooka variravai.

⁵⁵ Varuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi kua yeena raira mmuakiaayaatama Yisuunna rputikio putuaiveera kua pinaana inna yapaara uduu hama kua oyaivootairavai.

⁵⁶ Kaayau gionna kiaapuuya numa Yisuunnara unnakua tida airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁵⁷ Tuduu nnaagiai vooya diitada Yisuunnara unnakua tida tunoo:

⁵⁸ Ta rikiaunnano ivo tinoo: Aa nuunaira nnau pinaa aavaa vaidiia heeka kiaa aavaa na havarata kino taaravooma suaivo taikanai rikiee hama vaidi yaakukidiri heekeera nnau voovai na heekaanaravaivee. Ivo itaa kua tiivaivee,

⁵⁹ kiasa kiada airi kua airi kua sabi kua tida hama mmuaavau tiravai.

⁶⁰ Tuduu Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiya kieeta tuanaivoono diitoo mmuakiaaya vuutaivakidiri dioo vainno Yisuunna yaparainno tunoo: Iya i kiaani a hama iya kua saivaa kiannanee? Aa vaidi aaya mo dee kuavai aiki yapaavainnee?

⁶¹ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tira kua seemuaa hara kioo variravai. Varuduu kieeta tuanaivo keenaa inna yaparainno tunoo: Ti Anutuuqo yoketaivo ari Mmaapuuva mmataama kioovo aanna a ivonnee?

⁶² tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, aanna na Anutuuqaa Mmaapuuvo ivo ni mmataama kioovovee. Ivo yaagueega tuanaivovee. Fai ngia teekiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvoono inna yaaku yaadudainningiaa hara kiee variee fai nama aakiadaidiri tiinaravaivee,

⁶³ tuduu rikioo kieeta tuanaivo Yisuuva tuu kuaivaara inna ausa pirisauduu ari uyu rauyauvaa utu rapasi kioo tunoo: Sa vaidi vooya kava numa innaki kua pinaa yapaaraivaara yaata utuatee.

⁶⁴ Ivo ari avaivakidiri koonnama tinoo: Na Anutuuqaa Mmaapuvaivee, tiivaa vaa ngia rikiaanoo. Ngia innara dataamaida yaata utuaannee? tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Ta rikiaunnano ivo koonnama kua tiivaara fai inna aikioo ivo putinaravaivee, tiravai.

⁶⁵ Kiasa kiada vooya Yisuunnayaa kuaanuuvaa visida buruqaivaadiri inna oori nnikiivaki hauma utida yaaku rurauma utida inna rida tunoo: Mmuakiaa kuavai rikiaannaivaa ti kiasa ti mmi-

anee, tuduu vaidi rapiraiya inna vitada kaura puaaka tuduu ruputiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-75; Rukaaso 22:56-62; Yuvuaano 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Ruputuduu Petorooso mmaanai vagiaamunna aakiaivaki hara kioo varuduu vaidi kieeta tuanaivaa mmoori vareera kiaatanna voovoono ngioo varioo tooduu

⁶⁷ Petorooso ikiaivaara tootoka hara kioo varuduu kiaatannaivo inna too nnaasu vainno tunoo: Eetama Nasareetaa vaidi Yisuunna tasipama nookiannavaivee,

⁶⁸ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqama inna kuaivaa ooqoo tuoo tunoo: E kianna kua oyaivaa na hama arinaima rikiaunoo, kiasa kioo oro kee-giaivaki dioo vauduu

⁶⁹ mmoori varoo kiaatannaivo inna too hanigia vaidi ivaki varuuya tunoo: Aa Yisuunna tasipa nuaira ngiaammua voovai dinoo,

⁷⁰ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tiravai. Tuduu kiisa suai taika kioodoo vaidi ivaki du-uya Petoroosaa tunoo: Kutaa tuanaa a inna tasi-pama nookiannavai. Mo eeta Karirayaa diaa vaidikuavee,

⁷¹ tuduu rikioo Petorooso yaagueeqa kuavai iya kiasa mmioo tunoo: Na hama kua kutaavai kiau-tiri. Anutuuoqo ni ruputitirivee. Na kua kutaavai kiaunoo: Aa vaidi ngia kiasa aavaa hama na tau-vaivee, tiravai.

⁷² Iva tinee tuu saivaata kakaraa nnaagiaivo akua tiravai. Akua tuduu Yisuuva tauraa inna kiasa mmuu kuaivo vaa taunnu kioovaa kava

yaata utuoo rikieeravai. Tauraa Yisuuva inna kiaa mmuu kuaivaa inna kiaa mmioo tunoo: Fai hama kakaraivo taaraneetu akua tirainno kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara: Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee. Itaa kua tuuvaara Petorooso rikioo inna ausaivo maisauduu rateeravai.

15

*Vaidiia Yisuunna vitada Piratuusaasi viravai
(Matai 27:1-2,11-14; Rukaaso 23:1-5; Yuvuaano
18:28-38)*

¹ Heenanaanna suaivo reera kioodoo vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata vaidi yokovaiyaatama vaidi kua mmaanna kiaa mmiraiyaata vaidi kua yeena raira mmuaki-aayaatama nuunaida kuakuaakua kiaa ivau safu-uma kiada Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaadiri ranaa rau kiada vitada vaidi Roomaaya kieetaivaa Piratuusaa mmiravai.

² Mmuduu too Piratuuso inna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? tuduu Yisuuva inna kua sai tunoo: Yo, inna kutaa kiannanoo,

³ tuduu vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiya pinaa vo kua vo kuaiyauvaa innaki yapa kioodoo too

⁴ Piratuuso keenaa inna yaparainno tunoo: Mo iya kiaivaa a hama iya kuaivaa irisai tinarannee? Aa kua mmuakiaa aayauvaa aiki yapaiyauvaa a rikiaannano datainnonnee?

⁵ tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso ivaara pinaama yaata utiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-26; Rukaaso 23:13-25; Yuvuaano 18:39-19:16)

⁶ Vo nuanu vo nuanu buusaivaa nnutuuvo Varaigiataivaa nneera suaivaki vaidi oovi nnauvaki varuu voovaara gioonna kiaapuuya Piratuuusaa yapara ruuvaa mmaanai titooduu tuoo viravai.

⁷ Ii suai ivaki vaidi voovai nnutuuvo Paravaaso oovi nnauvaki hara kioo variravai. Iva ari saiyaata ngiari kieetaiyaatama rapira vaidi vooya ruputuduu putuuvaara kieetaiya iya vitada oovi nnauvaki yapa kiooduu variravai.

⁸ Varuduu gioonna kiaapu kaayauya nuunaida numa Piratuuusaa yaparaida tunoo: Ee iikianna-neema tiyyara iikianee,

⁹ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Ngia gioonna kiaapu Yutayaiyara dira vaidi kieetaivaa na ngiiyara yaata utuee sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? tiravai.

¹⁰ Vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya Yisuunnanikaraama variaaree kiaa iya nnannatooduu kuminayaa Piratuuusaasi inna vitada vida kua pinaana inna yapa kioovaa vaa Piratuuso rikieeravai.

¹¹ Iqii suai ivaki vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya gioonna kiaapuuya nuuna aakiaivaki nuaida varida yaagueeqama iya tunoo: Piratuuusaa kiaa mmida kiatee: Yisuunna pikiee Paravaasaa mmaanai titano tuoo kuaivee. Itaa kua kiatee,

¹² tuduu itaama aayanna tuduu Piratuuso rikioo keenaa gioonna kiaapuuya tunoo: Vaidi

ngia ivaara Yutayaiya kieetavee kiaivaara na aaniivai inna iikiaunnee?

¹³ tuduu rikiada iya kava aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee,

¹⁴ tuduu rikioo Piratuuso iya yapara ruoo tunoo: Mo datainnee? Aanii tomedavai iva iinnee? tuduu rikiada iya puaisakama aayanna tida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee,

¹⁵ tuduu rikioo gioonna kiaapuuya innara yoke-taavee tuuvaara Piratuuso Paravaasaa iyara oovi nnauvakidiri titooduu mmaanai tiiravai. Tuuduu Piratuuso ari ngiaammuauya Yisuunna mmuduu teeda iya inna ripiima kioodoo vooyaano yatari sagaivau haara inna vitada viravai.

*Rapira vaidiiyaano Yisuunnara rairavai
(Matai 27:27-31; Yuvuaano 19:2-3)*

¹⁶ Piratuusaa rapira vaidiiya Yisuunna vitada ngiari kieetaivaa nnau pinaivo vau yoosinnaivau vida ngiari seena rapira vaidi mmuakiaaya tuduu nnida nuunaida

¹⁷ buruqa kookeevaa Yisuunna apu kiada yeena ooviiyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyiravai.

¹⁸ Ruvuyu kiada innara unnakuaivaa ataa kua tida tunoo: Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee,

¹⁹ kiaa kiada yauvaa varada inna kieetaivau rida varida kuaanuuvaa innayaa visida toorivu yau hara kiada unnakua kiaa innara yoketaavaivee tiravai.

²⁰ Kiaa kiada innara raima kiada inna buruqa kookeevaa utu rabara kiada ari uyira rairaiyauvaa kava inna uyua kiada vitada yatari sagaivau haara viravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Rukaaso 23:26-43; Yuvuaano 19:17-27)

²¹ Iya vidada oro tooduu yoosinna Kureenavakinnaa vaidi voovai nnutuuvo Simoono aataruuvaugiataa yoosinnaivaki nninaree kiaa saidi numa iya tooduu iya inna teeda kua yaagueeqama inna tunoo: Eeta Yisuunna yatari sagaivaa apuane, tiravai. Ivo Aresadereeya Rupuuya gioovavee.

²² Iya Yisuunna vitada yoosinnaivaa nnutuuvo Korokataa viravai. Ii nnutu ivaa oyaivo tunoo: Kieeta mmuyai ivaki vai yoosinnaivovee, tiravai.

²³ Iya ivaki vida inna mmammaivo ruputuuki-aiveera vuainaivaata kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama varada Yisuunna mmuduu rikioo ooqoo tiravai.

²⁴ Ooqoo tuduu rikiada inna vitada yuku yaakuuvaa yatari sagaivau haara kiada inna uyira rairaiyauvaa varaaree kiaa isareeda yaatareera mminnaiyauvaa rootu rootuuda varida yaatarooyaano mmuaavai mmuaavai inna uyira rairaiyauvaa vareeravai.

²⁵ Iya inna pirima hoo suaivaki suaivo ngioo yaagueeqama teeravai.

²⁶ Iya innaki kua yapa kioo kuaivaa oyaivaa kooyaa fafaara reeda tunoo: Inna aanna Yutayaiya kieetaivovee, tiravai.

27-28 Iya taara mmuara furai vaidiivaitana yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada Yisuunna yaaku geedainningiaa haara kieeravai.

29 Haara kioodoo gioonna kiaapuuya yatari saga oyaivau vida nnidaida varuuya Yisuunna reeri teeda vaida innara nniki rakaida rakanoo raaranoo tida inna tunoo: Ai, a nuunaira nnau pinaivaa havarata kiese kava taaravooma suaivaki heekaanaravee kiannakuavee.

30 Aiyara yaata utuee yatari sagaivaudiri reemi ree tummuane,

31 tuduu vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama kua mmaanna kiaa mmira vaidi-iyaaatama mmuaikaraama iida innara raida ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Ivo ari vo gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau yapaivai. Hama yopeema ariinoo ari vitoo yoketaivau yapainoo.

32 Kii makee ta teekio Anutuuqo mmataama kioo vaidi Isarairaiya kieetaivo yatari sagaivaudiri reemi roo tiinai ta innara kutaavaivee kiaaravaivee, tuduu taara vaidivaitana yatari sagaivaitanau haara kioovaitanaatama Yisuunna rakanoo raaranoo tiravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Rukaaso 23:44-49; Yuvuaano 19:28-30)

33 Tuduu suaivo ikianna tammauduu mmuakiaa mmatavai heenama kioo vaududuu suaivo hanigiooduu taikeravai.

³⁴ Taika kioodoo Yisuuva puaisakama aayanna roo tunoo: Irooqi Irooqi rama savatanii, tiravai. Ii kua ivaa oyaivo ataa kua tunoo: Ni Anutuugo, ni Anutuugo, dataama vaikiai ni pikiaannanee? tiravai.

³⁵ Yisuuva aayanna tuduu rikiada gioonna ki-aapu vooya ivau duuya ivo aayanna tuuvaa rikiada tunoo: Rikiaatee. Ivo Irayaannara aayanna tinoo,

³⁶ tuduu rikioo vaidi voovoono seenoo vioo kapuka roosuu mminnaa voovai varoo kapikaroo nnoori ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivakidiri rabuuma kioo seera hokobaivau kuru kioo varoo numa yatari saga oyaivaki dioo vainno reeri Yisuuva ivaa nnaiveera inna mminee kiaa tunoo: Ngia ivau iikiai ta teekio Irayaava tuma inna vitaanee kiaa tiinai ta taaravaivee,

³⁷ tuduu Yisuuva puaisakama aayanna roo putiravai.

³⁸ Putuduu buruqa pinaivo nuunaira nnau pinaivaki hiruuvo mmutuuvakidiri kereetu varoo oyaivaki tuoo saivai sainai vuduu saivai sainai viravai.

³⁹ Vuduu vaidi rapiraiya kieetaivo Yisuunna yatari sagaivaa oyai vunngiaa dioo vainno Yisuuva itaama putuuvaa too tunoo: Aa vaidi aavo Anutuugaa Mmaapu tuanaavaivee,

⁴⁰ tuduu gioonna vooya ngieeradiri dida vaida rooru Yisuunna tooya voovai nnutuuvo Saromiiva voovai Makataraa gioonnaivaa nnutuuvo Mariaava voovai vaidi karaasa Yakoopaya Yoosiipaya kaano Mariaava dida vaida Yisuunna teeravai.

⁴¹ Yisuuva yoosinna Karirayaa nuau suaivaki

iya inna nnaagiai nuaida innara tuqinneeravai. Iyaata gioonna vooya vaa Yisuunna tasipama Yerusareema nnuuyaatama ivaki dida vaid a Yisuunna teeravai.

Vaidiia Yisuunna hau kieeravai

(Matai 27:57-61; Rukaaso 23:50-56; Yuvuaano 19:38-42)

⁴² Yutayaiya turau kati varira suaivo vainima vauduu teeraira suaivaki upisipisiinno varuduu yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidi voovai nnutuuvo Yoosiipo Piratuusaasi viravai.

⁴³ Yoosiipo kua safuuma yeena raira vaidivai. Ivo vaidi tuanaavai varioo Anutuugo gioonna ki-aapuuyara diraiwaara faannairavai. Turau kati varira suaivo vainima vauvaara iva Piratuusaasi vioo hama innara aatuurama kioo vioo Yisuunna nnabaivaa varaanaraivaa inna yaparairavai.

⁴⁴ Yaparauduu Yisuuva vaa putuuvaara Piratuuuso nnikiarainno ari rapira vaidiivaa tuduu in-nasi numa duduu inna yaparinno tunoo: Vaa Yisuuva putiinee?

⁴⁵ tuduu rikioo Yisuuva putuuvaara inna kiasa mmuduu rikioo Yoosiipaa tunoo: Yisuunna nnabaivaa varaanee,

⁴⁶ tuduu rikioo Yoosiipo oro buruqa poosa hokobaivaa varoo numa Yisuunna nnabaivaa hitu kioo rurauma varoo oro hakuaara oonauvaa vaa hatata teerama kioovaki yapa kioo sikau pinaivaa feena roo keegiaivaki ramuunnaama kieeravai.

⁴⁷ Ramuunnaama kioodoo Makataraa gioonnaivo Mariaavaata Yoosiipaa kaano Mariaavaatama dida vaid a Yisuunna nnabaivaa hau kioovaki teeravai.

16

Yisuuva kava diiteeravai
(Matai 28:1-8; Rukaaso 24:1-12; Yuvuaano 20:1-10)

¹ Vaidi Yutayaiya kati varira pinaa suaivo taika kiooduu yoosinna Makataraa gioonnaivo Mariaavaatama Yakoopaa kaano Mariaavaata Saromiivaatama ngiari iira mmooriivaara yaata utida mminnaa kupu takua roosuuyauvaa sikauyauvaadiri yookaama kiada varada oro Yisuunna mmammaivau siika kiaaree kiaa viravai.

² Sudaqaki heenanaanna vida tooduu suaivo reera kiooduu Yisuunna hau mmata nnau yoosinaivau vida varida

³⁻⁴ mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaara ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Gioono mmata nnau keegiaivaki vai sikauvaa tiini feenaanarannee? kiaa kiada reeri tooduu vaa sikau pinaivaa keegiaivakidiri feena kiooduu vauduu

⁵ gioonnaiya oonau aakiaivaki vida oro tooduu vaidi karaasa voovai buruqa poosa hokobaivaa uyu kioovo yaaku yaadudainningiaa hara kioo varuduu teeda nnikiarauduu

⁶ iva iya tunoo: Sa nnikiarakiatee. Nasareetaa vaidiivaa Yisuunna vaidiiya yatari sagaivau haara kiooduu putuuvaaraida ngia buaama rada nookiaanoo. Vaa ivo diitaivai. Hama aavaki vainoo. Vaidiiya inna yapa kiaa aavaki taatee.

⁷ Ngia oro ari ngiaammuauyaata Petroosaatama kiaa mmida kiatee: Ivo ngii tauraa Karirayaa kuanara vioo varinoo. Fai ngia oro ivaki inna taaravai. Vaa nnaaru ivo mmuai

kuaivaa ngii giaa ngii miravaivee. Itaa kua iya kiasa mmiatee,

⁸ tuduu rikiada mmaanai tiida mmata nnauvakidiri pikiada seenada kaayau nnikiaraida biribiriima rada nniravai. Nnida varida iya aatuuvaara hama gioonna kiaapuuyaatama kua tira kua seemuaa viravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuuvau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Yuvuaano 20:11-18)

⁹ ((Sudaagaki heenanaanna upisi saivaata Yisuuva ari putuuvakidiri diitoo tauraa Makataraa gioonnaivaa Mariaanna avuuvau kooyaa diravai. Ii gioonna ivaakidiri nnaaru Yisuuva mmagia maisa yaaku saivai karasaidiri taarama titooduu viravai. Ivoono Yisuuva inna avuuvau kooyaa duuvaara

¹⁰ oro inna tasipama nuau gioonna kiaapuuya ivaara kooyaa kiasa mmiravai. Iya ratada varida ausa mmuaararoo tasipama variaivaki

¹¹ Yisuuva kava diitoo hara kioo varuu kuaivaata ivo inna avuuvau kooyaa duu kuaivaatama iya kiasa mmuduu rikiada unnakuavaivee, tiravai.

Yisuuva ari nnaagiai nuauvaitana avuuvau

kooyaa diravai

(Rukaaso 24:13-35)

¹² Nnaagiai iyakidiri taara vaidivaitana aataruuvau vida varida tooduu Yisuuva ari vookarau mmammaivaata iya too vauduu teeda

¹³ kava vara ranada ngiari seenaiya kiasa mmuduu rikiada unnakuavaivee tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Rukaaso 24:36-49; Yuvuaano 20:19-23; Aposoroo 1:6-8)

¹⁴ Yisuuva nnaagiai ari ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidiri mmuaavai yeenna nneeda varuduu tuma iya avuuvau kooyaa diravai. Duduu teeda vauduu Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai. Gioonna kiaapuuya inna teeda numa iya kiasa mmuduu rikiada hama ngiari tinniyauvo rusituduu hama ngiari ausa mmuduuyaiyauvo iya tuu kuaivaa varoovaa Yisuuva kua yaagueeqama iya tiravai.

¹⁵ Iva iya kiasa mmioo tunoo: Eeyaa yoosinaiyauvaki ni mmayaaya yoketaivaa varada nu-aida mmuakiasa gioonna kiaapuuya kiasa mmia-tee.

¹⁶ Gioonna kiaapu voovoono ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo niyara kutaavaivee tioo nnoori apiraivaa varano fai Anutuuqo inna vitaanaravai. Gioonna kiaapu voovoono hama ari ausa mmuduuyaivaa hanigioo hama niyara kutaavaivee tino Anutuuqo inna yaparaira suaivaki irisai maisaivaa inna mminaravai.

¹⁷ Gioonna kiaapuuya niyara kutaavaivee ki-aiya yaagueeqaivo iya tasipanai aa mmoori ari vookarai aayauvaa iikiaravai. Fai iya ni nnutu-uvaa tikiyai vaidiiaa aakiaivaki mmagia maisaiya variaya kuaravai. Fai Mmannasa yoketaivo iya tasipama varinai ari vo kua vo kuaivaa kiaravai.

¹⁸ Fai iya yapaiyauvaa utikio iya gutinai hama putuaaravai. Fai kapikarai nnooriivaa vaidiiaa nneeda putiraivaa iya nneeda fai hama putuaar-avai. Fai iya gioonna kiaapu nniitareeraiyayaa

yaaku utikiai hama putuaaravaivee, tiravai.

*Anutuuqo Yisuunna vitoo ngiau aapu viravai
(Rukaaso 24:50-53; Aposoroo 1:9-11)*

¹⁹ Udaanga Yisuu Kirisiiva iyaata kua kiaa taika kiooduu Anutuuqo inna vitoo ngiau aapu yapa kiooduu inna yaaku yaadudainningiaa hara kioo variravai.

²⁰ Varuduu ari ngiaammuauya vida vo yoosinna vo yoosinnaiyauvaki nuaida varida inna mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmiaa rada nuairavai. Nuauduu Udaanga Yisuu Kirisiiva iya tasipama uuduu rikiada ari vookarau mmooriiyauvaa uuduu gioonna kiaapuuya teeda tunoo: Aanna Anutuuqaa kuaivo kutaa tuanaavai vainoo, tiravai.))

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca